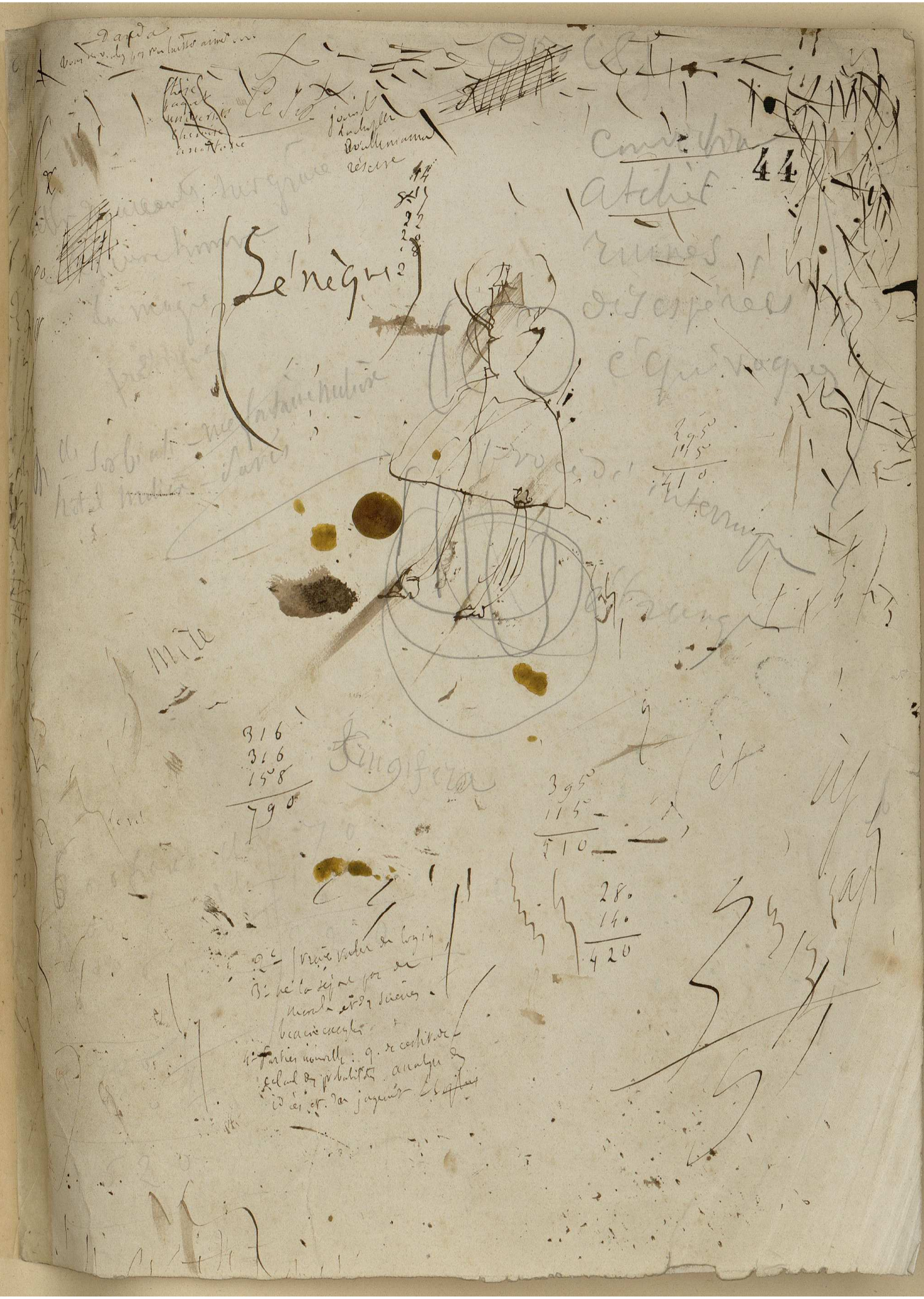

Critique de la théorie

45

1° Contradiction. Nier le bonheur, et en faire une théorie.

2° Question mal posée par l'antiquité : du souverain bien. Ils ne divisaient pas cette question. Elle était insoluble. Des deux éléments dont se compose le souverain bien, les épicuriens en ont pris un, les stoïciens un autre, ils se sont trompés tous les deux.

3° Confusion perpétuelle par les stoïciens du bien et du bonheur. Pour le bien, la liberté suffit, pour le bonheur, non, il faut encore des choses extérieures, des désirs et affections, des biens. idée de l'élite

4° Cela est si vrai que les stoïciens se sont contredits. Voyez Sénèque. Il pose inflexiblement la suffisance de la raison et de la vertu. Venez au détail. Contradiction. Cela propre seulement au sage, mais nous, nous ne sommes pas sages. Donc morale non pratique. La vertu sur son piédestal. Mauvaises raisons de Sénèque.

5° à quoi a tenu cette erreur des stoïc. sur le bonheur ? à une idée juste, mal appliquée. L'idée du mérite et du démérite. Rapport de principe à conséq. non de cause à effet. Ils ont cru que immédiatement réalisée. Là est leur erreur.

6° Véritable doctrine sur l'épreuve. L'épreuve. et Dieu. Non la vertu n'est pas un nom. Brutus.

7° Ce qui a manqué aux stoïciens, l'espérance, l'affection et Dieu. Qu'est leur providence ? leur Dieu ? leur avenir ?

8° Ce qui a manqué à Sénèque, outre cela, une âme ferme, et une volonté inébranlable. ~~Il a su mourir~~ Remarquez cependant qu'il y a du grand dans cette morale. Sénèque n'avait pas su vivre — il a su mourir.

Victor
Jarez de Néron

34 3

du Bonheur selon Sénèque.

—

J. Simon – 53 : 60 – 45

—

Le bonheur, c'est l'honnête.
Définir l'honnête (la nature – la raison – la liberté)
comment conserver la liberté ? (annuler la passion)

C'est là le vrai bonheur) le seul : 1° | démonstration – un homme est appelé bon qd il est vertueux sans richesse – le contraire n'est pas vrai – 716

2° – le bonheur stoïcien ardé arrassé des tribulations de la passion. # tout entier (672)
Étrange bonheur, qui est l'impossibilité
Le bonheur fuit le plaisir. (la main brûlée) 13 de vita beata
Confusion de la liberté et du bonheur. (59)
image du bonheur du stoïcien au milieu des
715 tortures # il n'a craint rien – il n'espère rien
le désir du bonheur mène au suicide – (60)
contradiction : 1° rend les passions – si vis amari, ama – (XVI. vit. 6.) – bénéficiaire de
permet beaucoup de choses – mais l'ivresse
– se défend de ses richesses.

Rotum bonum esse cum virtute, nullum
certe sine virtute (663
Cætera bona adultera sunt
habet virtus numeros suos, plena est

F

Quænam sit de beate vivendi ratione doctrina apud Annæum Senecam exposita

Quid de vita beata senserit Annæus Seneca

Quæ de beata vita scripserit Annæus exponere, expositaque judicare, quidque in iis probabile, quid censura dignum sit disceptare, nobis haud sine fructu quodam fore visum est, quum primum Stoicorum fere totam doctrinam ~~summam~~ moralem in ea quæstione quasi inclusam teneamus; quum deinde in exemplar proferri possit Annæus, ut scriptis simul et vita probet qua ~~philosophorum~~ Stoici ~~philosophia moralis~~ magna professi, dicam, nimia labantur et corruunt ~~labantur et corruunt~~ ~~parum~~ ad ~~ad~~ principium altitudinem conquirant.

Hujus quæstionis materiam quum ex libro de beata vita inscripto, tum ex epistolis ad Lucilium ita ~~sedule~~ collegimus, ~~ita~~ non ut cum vaganti duce ~~erraremus~~ vagantes, eumque per orationis ejus perpetuas ambages sequeremur; sed contra, ut ~~fluctuantem~~ ~~vagantis~~ disseminatæ doctrinæ fragmenta ad brevissimum compendium premeremus. Primo quærere summatim curabimus qua ratione Epicureorum sectam de vita beata confutet Annæus, quam ~~peculiarem~~ singularem de ea constituat doctrinam; ad quod accedet sui ipsius patrocinium, vitæque non omnino cum doctrina consonantis. Secundo nobis ~~judicandum~~ utrumque quærendum proponemus ~~+ quid contra Annæum objici possit~~ ~~quid nobis deesse hujus de~~ ~~peccet Stoicorum~~ ~~qu~~ ~~nunc hujus doctrinæ severitatem amplecti debeat philosophia moralis~~ ~~et peculiariter Annæi philosophia moralis~~; ~~quid potissimum contra hujus de ea re~~ ~~doctrinam objici possit~~; ~~atque~~ et nunc Annæus ~~dicientium~~ incusantium ipsius vitam ~~vivendi genus~~ argumenta datis plane discutiat. Ex quibus breviter expositis ~~de~~ quid nobis placeat ~~de beata vita de ea quæstione~~ ~~potissimum placeat~~ dicendo concludemus.

de ~~ea quæstione~~ doctrina ~~consonantis~~ quærendæ felicitatis via

---

+ ~~quanti hæc quid nobis de doctrina proponemus~~ Secundo ~~ind~~ statuemus ~~nobis~~ quidti ~~sit~~ de ea ~~hæc~~ doctrina moralis ~~estimanda sit~~, censendum esse nobis videatur; quid Stoicis ad hanc enodandam quæstionem omnino defuerit; quid peculiariter Annæo.

Pars prior

Nemo non ad beate vivendum enixe tendit; dum autem omnes ad hoc unum et idem conspirant, eos per varium iter grassantes videre est, nec est quod mireris si tam pauci tantis viarum erroribus implexi ad optatum finem perveniant. Quod si aurem humani generis voci admoveas, lamenta undique accipies aut felicitatem rogantium, aut ea temere petita nec reperta gementium, Deum et fortunam incusantium, philosophiae aut religioni diras imprecantium quae vota fefellerit et nimis credulos promissorum mendaciis deceperit. In eo strepitu tantoque precum et lamentorum tumultu, quid inferendum est, nisi fere universum dolere hominum genus nec nisi paucissimos usquam inveniri posse, qui contenti et felices composita bene mente vivant. Jamdudum enim poetae aeque et philosophi personantes omni aetate hominum gemitus exceperunt, exceptosque seu carmini seu doctrinae tradiderunt; ita ut nihil tritum magis sit, et frequentius usurpatum aut perpetuo illo et quasi furioso ad felicitatem humani generis concursu, aut spe indesinenter decepta, aeternaque infelicium querela.

Quo vergamus, quibusque viis felicitatem ~~quaerere~~ deceat omni aetate inter homines sapientiam professos contentiose disputatum est, et quaecumque ~~se~~ in magno illo humani generis theatro se obtulit doctrina, et spes novas de

se dedit, et novam beate vivendi rationem definiendam suscepit. Quoties jam hanc quaestionem versaverunt hominum ingenia! Quis enim et philosophorum instituta et sapientum mire inventa ~~recenseat~~ numeret! Ecquis de beata vita doctrinarum varietatem non miretur ab aetate Varronis illius qui jam fere trecentas recensuit! Si praesenti in aetate circumspicias, certe de ea re non magis apud nos quam apud antiquas philosophorum sectas consentire videtur. Ubi quid fixum et instabile et inconcussum invenias? Qua in doctrina solidius quam in fluctu, felicitatis tuae fundamentum jacias? Ubique enim circulatorias artes et mirabilia medicamenta jactitant multi, ~~qui~~ uno libro humani generis totius sanitatem includentes ~~professi~~, magnoque clamore et studio petentes ut in societate ~~hum~~ tanquam in anima vili ~~mirabilis~~ mirificae sapientiae experimentum facere liceat. Quid autem, precor, quid fit ~~ex tantae scientiae~~ prodigiis, tam ex multorum aut librorum aut orationibus prodigiis, nisi ob ipsam promissorum magnificentiam saevior omnium infelicitas!

Ut autem et praesentis et futuri temporis curam omittamus, nosque a nimiis recentioribusque nostrae aetatis studiis ~~subducamus~~ amoveamus,

Ce persiflage est bien amer dans les circonstances présentes

Nostrum ad veteres philosophos referamus animum quorum in doctrinis ne erremus nos praemuniet seculorum experientia, historiaque, humanae vitae magistra, et ille communis sensus, veritatis arbiter et judex.

Non nobis in mentem venit omnia quae de vita beata tradiderit antiquitas percurrere, aut apud Platonem, Aristotelemve aut Academicos, qui infinitus foret labor, sed ea tantum quae ~~senserit~~ de hac re senserit annaeus, aut ex Stoicorum praeceptis hausta, aut ex intima sui opinione. Quippe nemo ~~non~~ ex antiquis philosophis in ea quaestione constantius elaboravit.

Stoicus est ~~enim~~ Seneca, non autem ex istiusmodi Stoicis qui se ita magistrorum doctrina circumscribant ut nefas arbitrentur ab iis aliqua parte dissidere. ~~Libra~~ Libertatis tuendae egregius defensor, liberam opinionem ~~servat~~ ~~tuetur~~ profitetur sibique ~~sibi~~ totum vindicat. Nullius mancipii est, sui est. Stoicorum doctrinam maxima parte amplectitur, non utpote ~~Stoicam~~ quae stoica sit, sed veritati proxima. Est et illi quoque censendi jus (de vita beata III) (v.d. ep. XXI, XXXIII – de otio sapientis XXX) nullo modo legem hanc sibi indixit ut nihil contra dictum Zenonis Chrysippive committeret; cum iis ~~eos~~ potissimum suffragatur quia res ipsae ~~patiuntur~~ ~~illum~~ ita suffragari patiuntur. Non autem, quum se dabit occasio ~~ullo modo~~ vel Platonis, vel Aristotelis, ipsius que Epicuri opinionem aspernabitur aut negliget

„Quod fieri in senatu solet, inquit, faciendum ego in philosophia
„quoque existimo; quum censuit aliquis quod ex parte mihi
„placeat, jubeo illum dividere sententiam, et sequar pro eo
„quod probo." ~~[illegible]~~ Hanc imaginem philosophiae
cum curia collatae frequenter usurpat annaeus, quum sibi liberae
jus opinionis vindicat. „Si quis unius sententiam semper
„sequitur, non id curiae, sed jam factionis est."

In nulla ~~re~~ alia re magis se ostendit illa propriae
opinionis, nemini mancipata, libertas, quam quum de Epicuro
incidit sermo. Aeternum hostem certe non in sua castra ~~amicitiam~~ venire
patitur annaeus, nec ullo modo doctrinae ejus parcendum censet. Ita
~~igitur~~ cum Epicuro rem agit ~~pugnat~~, ut etsi acerrime contra eum pugnet
non in adversarium ~~[illegible]~~ asperioribus verbis unquam invehatur, sed contra justitiamque,
~~et~~ dicendique moderationem vel in praelio, quodque difficilius est in
victoria servet. ~~De qua [illegible]~~ Quomodo hostilem sectam
confutet paucis verbis prius dicendum ~~esse~~ nobis visum est quam proprium et singulorem
de beate vivendo annaei opinionem exponamus.

Non haec summi boni quaestio ~~divis~~ ab Epicuro
divisa est quam ~~apud Philebum~~ industrie à Platone discissam reperimus ~~diviserat Plato~~.
Quippe Plato ~~[illegible]~~ cum mira ingenii sagacitate in Philebi ~~hoc~~ dialogo
ostendit utramque rem esse ~~ad definiendum~~ ad definiendum
summum bonum necessariam, quod nec ratione, nec
voluptate omnino constat, sed ~~et rationis et voluptatis~~ in quo
constituendo et ratio et voluptas ~~aequo jure~~ aeque interveniat oportet: Ita ut
~~h~~ apud Philebum jam confutatae ~~jam~~ reperiantur ~~h~~ duae illae inter se

Repugnantes doctrinae de quibus tam acriter olim disputandum esset, Epicureorum nempe et Stoicorum. Quae ex utraque re unam sibi vindicavit Epicurus voluptatem in qua beatae vitae fundamenta jaceret, ad adsciscendam voluptatem, reprobandumque dolorem omnem referret vitam, si beate agatur: quam infelicem fore asserit, si quis ad aliud tendat quam ad hunc bonorum et finem, in voluptatem et dolorem positum.

Non circa eam confutandam doctrinam, quam primum notissima sit et in aperto, quamque excellentissime jam apud bullivos in secundo de finibus bonorum libro eam confutatam habeamus. Id solum nobis quaerendum est quid proprium in eam argumentative attulerit Annaeus.

Nunquam Epicureos ex professo sibi refellendos proponit. Qui enim scribendi rationem noverit, non fallit quam temere et scribentem cum Seneca assueverit. Qui enim Senecae lectioni paululum consueverit, non eum fallet quam temere quamque materiam aggrediatur, aut obliviscatur, aut rursus repetat, repetitam brevi relicturum. Non est certe quod in operibus ejus aut statutum ordinem aut partium inter se connexarum coherentiam desideret. Quamque enim sibi tractandum aliquid proponit, de illo scribit, se facilis ingenii fortunae credens, nullomodo rationi consulens aut diu meditatum ordinem observans, de quaque re, ut fors dederit, scribere videtur, nullomodo se meditatae scribendi rationi aut regulae submittens; eum animo se facilis ingenii fortunae credere dicat.

5/ Unde ~~facillime~~ explanari ~~inferri~~ potest ~~nusquam in hujus operibus~~ cur nusquam apud suos ~~in hujus operibus~~, sicut est apud Bullium, ~~invenitur~~ inveniatur perfecta et completa Epicureorum confutatio. Quae in senecae operibus dissipata vagata ingeniosa quidem et solera; at certe nec ~~aculeos~~ non estubus nec nervos habet quos eadem ~~apud~~ Bullium argumentatio, in unum librum ~~opus~~ mire cohaerentem contracta. ~~Quum~~ ~~apud senecam~~, ~~non sunt praelia sunt velitationes~~. Haud ~~est~~ occasionem dimittit annaeus, si quae se obtulerit Epicureos pungendi ~~refellendi~~; nunquam ~~non~~ autem eum cum hoste tota acie congredi videas. Sunt velitationes, non praelia.

Ad haec praecipua argumenta ~~redigere~~ ~~redigi~~ contra Epicureos ~~senecae~~ ratiocinationem ~~rationem~~ qua sepissime usus est seneca redigi posse credimus:

1° adeo non est extremum boni voluptas, ut nullo modo sibi sufficere ~~possit~~ queat. aliarum rerum indiget; quumque earum indigeat, nec in se quod satis sit habeat, manifestum est aliquid in ea tum cum esse et imperfectum quo fit ut ~~nullo~~ sibi necessario contradicat qui in voluptate finem bonorum ponat. Ibi enim non ~~pot~~ summum bonum esse potest, ubi desiderio locus sit. Quod certe in voluptate evenit. Nam si ~~bon~~ summum bonum in voluptate constet, quum a sensibus voluptates percipiantur, inde fit ut summum bonum sensibile sit, non intelligibile (lettr 124.) In quo infertur in sensu, non in ratione ponendum esse boni mensuram. Videas autem ne sensibus vitae tuae arbitrium permittas; quos nulla non delectat, nulla non invitat voluptas; quos si sequaris, boni ac mali summos judices, gulae et libidini tu addiceris, ~~voluptate~~ in voluptatem perditus rues, deliciisque obrutus et hebetatus morieris. Quod quidem minime Epicureis placet. Cur autem hoc displicet, si voluptati ~~sola~~ unice consulas

Cujus arbitrium penes sensum est? ~~in sensu totum arbitrium est~~? Rationem admittit Epicurus voluptatis moderatricem. Quo autem ~~vero~~ jure? quid ~~inter~~ est voluptati cum ratione commune? Non igitur ~~idcirco~~ sufficiunt sensus; non igitur ~~idcirco~~ ~~vel~~ sibi ipsi regula est et lex voluptas, quae regulam et legem extrinsecus accipit? O mirum sane bonum quod sic claudicet! o mira felicitas quae se ~~sic~~ moderari debeat, ne in stilidissimam asotorum miseriam incidat!

Quum vix finem bonorum constituerint Epicurei, jam sibi contradicunt. Qui dicunt jucunde vivendum esse, nec tamen inhoneste. Quid amplius? non posse jucunde vivi, nisi ~~honest~~ simul et honeste. (de vita beata, VI et X) Est igitur in hac mirabili doctrina summum bonum, in voluptate ~~sedule~~ constitutum, in ~~voluptate positum~~, et quidquam petendum est insuper? Qui summum bonum habet, non totum bonum habebit? ~~Et honesti~~ Cum voluptate honesti societas facienda est? Hic maximum Epicureae ~~vitium~~ doctrinae vitium deprehendimus. nam si summum bonum in voluptate ponitur, qui ~~cum~~ illud temperet idcirco minuat, nec jam summum bonum esse potest haec ita temperata voluptas. „temperantia istius ~~tui~~ boni injuria est.“ (X. de vit.). Alioquin unde illud honestum deducit Epicurus? quomodo bonum esse potest illud honestum quod non est per se jucundum, ~~quum nihil sit extra~~ ~~boni~~ ~~jucundum~~ quod se jucundo adjicit, non autem pars est jucundi? Scilicet vel invita schola dominatur veritas; invita voluptate regnat virtus; repugnante sensu regnat ratio. Haud impune quidem honesti splendorem obscurare tentaverunt philosophi; quem agnoscere negatum coguntur, ad quem derelictum reverti: Adeo per se stat immota ratio quae ad se ipsos adversantes revocat, errantes convertit.

2° persiflage sur stoïciens. 3° comparaison de la vertu et de la volupté.

Indignatur se cum virtute agit ut quasi famulatrix intervenit | 3° aliquid deest his qui voluptate carent

6/

« male triumphum agis, dicet aliquis, qui nihil credas aliquid supra voluptatem esse : quum autem nos edocuerit experientia, nimio plus habere voluptatem, nimiaque sensuum titillatione defatigari et laborare hominem, delicias moderate utendum esse putemus, quo et longiores et uberiores utamur. Non male nos incusas : quibus dicis temperantiam adhibentibus nimium bonum ; scientiam fruendi praecipimus, vitae ducem suademus dolorem qui nimiae voluptati proximus est, virtutem idcirco invocamus, voluptati eandem, ut ita ut antea ei famulet quae gubernante et dividit voluptas et contemptior sit.

Indignatur Seneca, laudatis cum sinceritate quod ita cum honestate agatur, quasi voluptatis ancilla et famulatrix. quid ergo virtus sane aliquem locum habet ; quale autem ille sit locus videamus : admittunt rationem, sed tanquam voluptatis ancillam et famulatricem ! o egregium apud vos virtutis apud vos officium, voluptates praegustare ! » [de vit. XI] alioquin, quale est summum illud bonum cui custode opus est, ut sit bonum ? Ingerat nunc mihi virtutem quae hoc vili officio fungatur, non pertesa tereat. Desinendum est igitur inconvenientia jungere : nulla est honesti et jucundi societas ; quum si facias, haec statim sub jugum mittes, id quod [illud] damnatis plebis. [illis] animum perit virtus quae non ad se scientiam refert.

55 v°

Aliud argumentum [lettre LXXIV] transcendo proponit Seneca, non autem animo evolvit et explicat quum quae ad Deum Deique vitam pertinent de quibus [maxime] haesitare [semper] videtur [haesitandi] et [saepe] loqui. Epicurei quum Epicurei in voluptate bonum ponant, sensu voluptatem, Dii immortales felicitate interdicant qui [nihil] voluptate frui possint, quum sensu [ii] carent, hoc autem argumentum [famem] Epicureis [videretur] qui [nimium] de Deo curant, nec certe cum reliqua Senecae doctrina [congruit], qui [et] quid nihil aliud ut deus videtur quam vis universa naturae, nisi quum illi magnifico nomine opus est [ad] clamatis [fiat].

III – Hoc gravius objicitur, quod extra hominem, Epicurei ~~non intra~~ felicitatem ponant, unde ~~ex qua~~ fit, ut fortunae tota sit arbitrio data. Non enim intra nos continetur voluptas, quae istorum bonorum indiget, nullo modo ex nostra libertate pendentium, nempe ~~libi~~ foeminarum, lautitiae, luxus, opum, totiusque illius apparatus ad fruendam voluptatem utilissimi. ~~Inde q~~ Ubi autem nos multum fortuitis dederimus, quantam nobis materiam miseriae (lettre 74) et perturbationis fecerimus! Quis repentinus ~~favet~~ pavor! Quis aeternus tremor ad omnem fortunae concussum! Quae sollicitudo in expectandis, quae maestitia in amissis bonis! Hanc autem vitam tantis, tamque violentis affectibus exagitatam, hanc ~~nempe~~ nempe beatam dices? In miseriam te injicies, ubi aliquidquam boni praeter virtutem aestimaveris, nempe ~~IV~~ adversus minas omnes casuum concides, nec unquam animum potentem sui et placidum servabis, quod est infelicitatis extremum.

IV – ~~Ea~~ est ~~per se potens est veritatis~~ ~~vis~~ honesti et veri potentia ut Epicurus ipse, quanquam ~~ex~~ falsis à principiis profectus, ~~sani ingenii et bonae mentis~~ ad recta et sana praecipienda ducatur. Rem sane mirabilem! Quum enim in constituenda doctrina, ~~multum~~ tantum voluptati dederit, si eum alterius sequaris, vitam consiliis regentem, ~~eum~~ certe miraberis, austera et tristia praecipientem, stoicae doctrinae haud dissimillima. Quippe sagax ingenium facile vidit e sensus titillatione falsam ~~nasci~~ oriri voluptatem, dolori similiorem et proximam, eamque moderatissime persequendam praecepit, ne ~~quo~~ majus ex impetrata voluptate nasceretur malum. Quippe ~~[illegible]~~ etiam vidit saevissime in vitam humanam furere cupiditates, ex quibus nisi frenum injicies, omne malorum genus, exitiumque et desperatio, et delirium surgant. ~~Q~~ qui igitur, ~~non~~ beatus esse volet, parcet cupiditatibus ne gravissime laboret. ~~quidiade~~ Superest ut Epicuro fatente, summa ~~voluptas~~ felicitas sit

7 Vitare dolorem, summa industria finire cupiditates. Quod certe non est veritati dissimillimum, nec Senecam pudebit egregia Epicuri dicta saepissime commemorandi (Lettres 16-17. 21. 23. 24. de vit. B. passim) eoque libentius quod, sub falso voluptatis nomine, haec ~~erunt~~ improvisa et inexspectata se nobis ~~offerant~~ offerant. Nec deest ~~aut~~ Epicurum laudaturo, aut occasio, aut justitia. Annaeo placet ~~Nunc placere~~ ~~dicas~~, inimicum maximos honores conferre; si autem animadverteris, quum Epicurum laudat, non jam illum tanquam voluptariae sed contra severissimae vitae patronum et defensorem in aperto ponit. Ita ut nunquam ~~mag~~ pulchriorem de Epicurea doctrina triumphum agat, quam quum laudibus Epicurum effert.

Ego autem erga Epicurum moderatior, eo in falsos illos Epicuri sectatores asperioribus verbis invehitur qui ~~sibi quasi~~ vitiorum velamentum ~~in ejus doctrina~~ se habituros ~~esse~~ sperant si hujus nomen et doctrinam prae se gerant. ~~His enim~~ quippe Abiis philosophia invocatur, ~~cujus~~ qua auspice non sapienter, sed libidinose vivant. Epicuream sequi doctrinam profitentur, qui vitio et corpori serviunt. (De vita B. XII et Epist. XXI) Eos persequitur ~~multo sale defricat~~ annaeus, Nomentanos et Apicii, ~~non~~ gulae inservientium, non Epicuri sancta et tristia praecipientis discipulos. ~~Non secta est, sed grex~~ ~~philos~~ minime quidem philosophos sed ~~libidinosos~~ asotos dicas, non sectam, sed gregem.

Hoc Epicuro nihilominus ~~autem~~ ~~Epicureae~~ ~~doctrinae~~ vitio tribuendum est, quod ~~titulo~~ talem titulum ~~scholae~~ doctrinae inscripserit. Quae certe non ~~est~~ lib, ut apud plerosque audit, libidinum magistra est, sed mala spe malos invitat, et, quamvis ipsa flagitiis omnino repugnet, cupiditatibus ~~patrocinari videtur~~ improbaeque vitae patrocinari videtur. Quod satis est, ut ~~ejus~~ ea omnino damnetur. ~~doctrina~~ nil tale ~~nec~~ ~~est~~ in virtute evenit in qua et tutum ante erit vestigium, nec ullum sub umbra philosophiae exercebitur vitium.

~~Nullo~~ Quid ex hac ratiocinatione inferendum, nisi ab Epicureis male intelligi, male definiri beate vivendi rationem eosque felicitatis fundamenta in voluptate, tanquam in aqua, ~~[illegible]~~ posuisse? nullomodo beatum esse quisquam potest ~~Epicurei~~ si ~~secundum~~ Epicureae doctrinae fidelem se praestare velit, qui nil nisi voluptatis instrumentum in virtute quaeret, honeste ad id tantummodo vivet, ut jucunde, nec quidquam curabit nisi de adsciscenda voluptate, vitando dolore, totusque ex fortunae arbitrio pendebit quemodo ~~hac~~ falsa bona huic utenda commodo modo subducet, miserumque vicissim et spei delirio, et metu, et desiderio exagitabit. Quod ~~quis~~ si quis vitare velit, Epicuri exemplum sequebatur qui ~~nullomodo~~ minime voluptati morem gerat, voluptatis patronus?

Tunc demum veram et inconcussam felicitatem invenies si unice honestum petas, quidquid honestum est, nihil ultra. Haec est sola felicitas; haec est unice beata, quae tota ~~quaere~~ in honesto se circumscribat vita. Omne bonum habet illa quo honestum possidetur nihil extra ~~[illegible]~~ petendum est, nisi miserrime errare velis. Quid sit honestum, quomodo a Seneca demonstretur hoc solum esse bonum, quod honestum sit, ex ~~ponendum~~ nunc nobis ~~superest~~ est exponendum.

Quod summum bonum in voluptate Epicurus, id in virtute ponit Seneca. Quam beate vivendi rationem in jucundo collocat Epicurus, eam in honesto ~~[illegible]~~ noster. Jam illud in prioribus argumentis et praesensum et quasi paratum habemus. Hoc nobis tantummodo superest ut ~~conclu~~ Epicuro confutato, aliquid cum Seneca concludamus, quod certe nihil improvisi habebit.

Certe ~~[illegible]~~ apud Senecam aut ~~constituendo~~ bonorum fini ~~deest materia~~ aut definiendo honesto nam deest materia, imo superfluit. Nobis tamen haud mediocris labor fuit disseminata argumenta in unum premere eaque in doctrinale corpus redacta exponere. Quippe mobile ingenium

8 Sepissime eadem retractat, nullo autem ~~argumentation~~ ordine, ad caput argumentationis sepissime revertens, omniaque a principio ~~cum~~ repetens, quasi seu in quoque opusculo, seu quaque epistola doctrinae summam includere ~~vellet~~ velit. Nec principia, nec argumenta mutat, formam autem et speciem sub quibus ea exponat. Quaequanquam ita sunt ~~ad aliquid fixa et constantia~~ ~~omnem~~ specie ~~diversissima~~, et loco diversissima, ea tamen ~~ita contraximus~~ summatim contraximus.

~~Honestum~~ Ut beate vivatur, honeste vivendum est. Quid igitur honestum? Honestum est quidquam quod tale est, ut sine ullis praemiis fructibusve, ~~aut utilitate~~ detracta omni aut utilitate aut voluptate per se petatur. ~~ipsum regit hominem~~ ~~eumque bonum fingat et moderetur~~. Unde veniat, ~~non~~ inter philosophos minime consentit: ~~de autem~~ Hujus autem et de origine et de natura stoicae disciplinae se fidelem praestat annuens. Honestum ~~est~~ quo ~~regenda~~ informanda est hominis vita, in eo positum est quod convenit naturae. Honeste vivit, qui secundum naturam. Quid est autem convenienter naturae suae vivere? Quaenam est hominis natura? Num homo corpore excellit, corporisque dotibus? Tum bestiae antecellunt quae ~~et homine~~ ~~formiscores~~ ~~pulchriores~~ sunt, et plus roboris, et plus agilitatis ~~habent~~, quas et pulchrior forma ~~sensuumque excellentia~~ ~~cum~~ et ~~quas~~ sensuum excellentia commendat. Quid igitur est homini ita proprium, ut nullo cum animali commune habeat? Quid, nisi ratio? Ergo propria homini natura est ratio. Idem est igitur illud sub triplici specie, aut honeste vivere, aut convenienter naturae, aut secundum rationem. Superest ut quae sit perfecta ratio ~~rationem~~ definiamus: quae tum ~~nulla alia est nisi~~ tum ~~demum est~~ quam animus est sui potens, ~~liberaque~~ nulli obnoxia voluntas, parata ad omnia libertas, libertas ea ~~demum est~~ quae omnia accipiat, et quidquid evenerit ferens, ~~stabit~~ stet immota: "non patiens tantum, sed etiam volens." (~~Lettre CXVIII~~ — ~~Hominis bonum quod est in homine~~ Lettre 118. 124. de vit. beata, 14-15 &c)

Honesti speciem habemus; superest ut demonstretur ad id referri

Summum bonum, ~~inqu~~ eoque non solum satis esse ut beate vivatur sed nihil ultra, nihil extra esse quidquam quod bonum nuncupari, aut ~~quod aliq~~ ~~qu~~ ~~aliquid~~ ad beatam vitam conferre possit.

Qui honeste vivet, animum sui potentem servabit, liberum, erectum, alia sibi subjicientem, nemini obnoxium. ~~Idem~~ Qui ita honestam vitam, idem beatissimam aget. In hac servata libertate adversus omnes minas aut casus, et ~~suprema~~ summa honestas ~~extremum~~, et summa felicitas, uno verbo summum bonum continetur. ad id redigi possunt ~~varie~~ quas varias de beata vita ~~definition~~ proposuit Annaeus definitiones: "Beata est vita, conveniens naturae suae; quae non aliter contingere potest, quam si primum sana mens est, deinde, si fortis ac vehemens apta temporibus .. Idem utique erit ~~summum bonum~~, si dixero: summum bonum est, animus fortitudo despiciens, virtute laetus, aut invicta vis animi .. Beatum dicemus hominem cui nullum bonum malumque sit nisi bonus malusque animus, honesti cultor, virtute contentus .. quid prohibet nos beatam vitam dicere, liberum animum, et erectum, et interritum ac stabilem, extra metum, extra cupiditatem positum? Hunc ita fundatum sequetur hilaritas continua, et laetitia alta atque ex alto veniens, ut quae suis gaudeat .. Quo die infra voluptatem fuerit, et infra dolorem erit." (l. Vit. b. III, IV, & Epist. passim)

Quomodo autem in unum confundi potest et beate et honeste vivere? In hanc syllogismi formam totam senecae argumentationem contrahi posse credimus:

~~Nisi in summo~~ Beatus est qui in summo bono; atqui in summo bono est qui in virtute; beatus est igitur qui virtutem habet.

~~Summum~~ Hoc igitur tantummodo demonstrandum est, summum bonum esse in sola virtute; nemo enim negabit beatum esse quemquam, qui sit in summo bono.

~~Non tantum~~ ~~subtilissimum Annaei ingenium hoc duo~~ ~~distinxit~~ Ne quid commune ~~ipsius~~ haberet ~~doctrina~~ seu cum Xenocratis et Speusippi, seu cum Epicuri doctrina ~~in vengo~~ subtilissime hoc duo distinxit Annaeus: unum bonum esse, quod honestum et ad vitam beatam satis esse virtutem. "Haec duo, quae separatim probanda sunt

9/ 15 ne misceamus... Nam si unum bonum est, quod honestum, omnes concedunt ad beate vivendum sufficere virtutem: è contrario non remittetis, si beatum sola virtus facit, unum bonum esse quod honestum... (epist. 85) Quod quidem ~~admissum seu ad remissionem~~ ni caveas, ad remissionem Xenocratis Epicurive disciplinam facile inclinetis. Hoc igitur probabit annuens, non illud tantum, remissum nimis et laxum, ad beate vivendum sufficere virtutem, sed ~~illud~~ id, quo prius continetur, id demum, unum bonum esse quod honestum.

Bonum esse quod honestum sit, nunquam in litem venit, ~~vel~~ ne apud voluptarios quidem ~~a Aristippi quidem schola~~. ~~aut apud Epicuri fervidissimos sectatores~~: inter omnes enim convenit ~~bonum nihil in se ac boni habere honestum, nihil praeter bonum~~ nihil aliquid boni in honesto esse ~~nisi~~ bonum, nec quidquam in ~~virtute~~ eo mali ~~esse~~: Quod quidem propositum approbarent ~~ipsi~~ ~~videntur~~ Epicuri fervidissimi sectatores. Bonum est igitur per se quod honestum est: à nemine hoc disputatur.

Hic autem incipiunt dissidere philosophi, quando ad illud probandum pervenimus, hoc ~~solum~~ unice bonum esse quod honestum sit, aut nihil boni habere quidquam quod praeter honestum sit. Epicurei quidem cum nobis deo suffragantur, rempe arctissimam fieri boni et honesti societatem: non autem ~~cum Epicureis~~ nobis de isto ~~suffragantur~~, rempe totum bonum intra honesti limites contineri, nihil extra esse. De quibus litem cum Stoicis faciunt. (1° Voyez. mort bons mais honestum 2° Peña est. sans mineros habet. + si c'étaient des biens. ils mangeraient à la vertu)

Bonum ex honesto fluit. Id quidquid non ex honesto fluit, id nullo modo ~~ne quidquam~~ bonum est. Haec sunt falsa et adultera bona, haec sunt quae ~~sol~~ vana opinio ~~bona~~ constituat, quaecunque bona nuncupantur, nec tamen ex honesto originem capiunt.

Quid enim? nisi ~~hoc~~ ita esset, si ~~quidquam~~ vere et sincere bona ~~haberent~~ haec omnia essent, quid inde fieret? Per se bonos facerent à quibus possidentur: et certe defutura semper aliquid foret iis, ~~vel bonis qui carent~~ vel probissimis qui carent. Ex hoc utroque, nil evenit,

~~Certe~~ Nomentanum et Apicium in voluptatibus esse dices; non autem idcirco bonos. Non sunt igitur inter bona aestimanda, iis quibusque perfusi sunt voluptates ~~et commoda~~, quae non prohibent ne ~~male audiant~~ illi ~~assoti~~ asoti male audiant. (De vit. beat. (XI)) ~~Ergo~~ At contra sapientem pone qui voluptate omnino careat. Certe non haec voluptatum vacatio ~~vacuitas~~ obstabit quominus ut eum bonum et optimum dicas. Per se igitur bonos facit virtus quos nullo modo voluptas. Ergo voluptas virtutis indiget, ut bonum constituat; non virtus ~~mini~~ voluptatis. ~~Bonum~~ Maximum bonum est cum virtute; nullum sine virtute. Bonum igitur societate honesti fit, si abest honestum, abest et bonum. Quid inde inferendum est nisi in virtute summum esse bonum, quum et qui ea caret, malus, et qui ea fruitur perfectus esse dicatur, vel si abest voluptas?

At aliquis: Bonum est honestum, non autem omnino summum. Quod constituendum conferunt et voluptas et virtus. Beatior erit qui cum virtute voluptatem jungit, quam qui omni et voluptate et commodo carebit.

Minime quidem. Non est ~~nesquam~~ divisa aut dimidiata ~~volup~~ felicitas tota est, et absoluta; non se scindit se omnino fruendam sapienti dat; ~~post~~ beatus est qui honestus: perfecte beatus qui beatus. Vi numeros suos habet; plena est et perfecta; quid deest ii qui se animumque et virtutem possidet? Bonum ex honesto fluit. Qui honeste vivit, boni fontem omnino occupat. „Quid ergo ~~inquit~~, dicet aliquis, sapiens non est beatior qui diutius vixit quem nullus avocavit dolor, quam ille cum mala fortuna semper luctatus est? Responde mihi: Numquid et melior et honestior? Si haec non sunt, ne beatior quidem est. Rectius vivere oportet, ut beatius vivat: si rectius non potest, ne beatius quidem. Ita ut quae ~~honeste agatur, ne beata vita~~, ne beate, id est h

10/16 Agitur vita, nec incrementum accipere ~~aliquid~~ ne ~~augmentum~~ damnum pati possit, praesentibus aut absentibus commodis quae nihil sunt. Nihil est animi ultra quod perfectum est. Perfecta virtute perficitur beata vita. (lettr 92. 74 – de vit. beat. XVI)

De proprio laetatur ~~qui~~ de suo gaudet, ~~non de alienis~~ Qui ~~hanc~~ ita ~~ita~~ vivit: quumque nulli aestimanda sit ~~nulla sit~~ ea felicitas quae ad omnem fortunae ictum tremat, ~~quum nulla sit ea felicitas~~ quae non aeterna futura sit, et subito labi queat, sequitur ut ille unice beatus esse possit, qui intra se est, ~~in se totam fe~~ totum contineat, libertatemque integram servet, et immotam futuri securitatem. Caduca sunt et in diem tantummodo quae censet vulgus bona: aeterna autem, et inexpugnabilia, quae ~~petat~~ in se et petat et inveniat sapiens. Haec falsa bona, cupiditates sollicitant, animum ~~provocant~~, ad exteriora trahunt ~~provocant~~, hominemque totum fortunae mancipant. (ep. 98. 85) Quae quam fragilis sit talis felicitas, facile aestimabis, si animadverteris eam, ut venit, uno momento sic abire posse, reditu novo nos rursus decepturam. ~~Nudumque et~~ Quod autem erit illius infortunium qui infestissimis animi morbis ~~morbis animi~~ laborabit, cupiditatibus obnoxius! nec jam ulla quies, irrequieta sollicitudo, indesinenter ad futura tremens animus. Nil tale in sapiente cujus non fit Dunina fortuna, sed unice libertas: "qui sic liberos et conjugem atque patrimonium habeat, ~~non~~ tanquam non utique semper habituros, et tanquam non futurus ob hoc miserior, si habere desierit." (lett 98) Facetum hoc quidem dicitur temperandos esse in sapiente affectus, non funditus delendos (85) Quod ~~vera sit~~ nequaquam tolerandum Senecae videtur, finiendas cupiditates, non extrahendas. Ergo

et libidinosus erit sed finite, et avarus, sed cum modo et fine? ō facetiosam sapientiam professi qui commendant mediocritatem vitiorum, ne dum interitum pravitatis! ~~Vere sapiens~~ Nam se in procellosum mare e tuto praeceps dabit sapiens; non hunc beatae virtutis portum deseret, naufragium ~~inter scopulos~~ quaesiturus, nec vela dabit fortunae vento quae navem in scopulos allidat. ~~Sed~~ Sequum est perfecte beatus, libertatis campos, animi potens, totum in se contrahens, non hoc committet ut inaestimabilia bona caducis et fragilibus mutet. (ad id redigi possit (citatione de Seneca)

Haec est austera imago ~~et tristis~~ ~~fe~~ stoicae felicitatis quam Annaeus nobis pictam exposuit imaginem. ~~Nec~~ Quamdiu in principiis moratur et in Doctrina constituenda sistit, Zenoni et Cleanthi simillimus, omninoque stoicus, tristissimam frontis severitatem gerit, qua certe potius ~~terr~~ infirmos terret quam bonos invitat. Ad quam stabiliendam morum disciplinam usitatissima et morosissima ~~sep~~ semper eadem redeunt exempla et Buberonis, et Fabricii opes contemnentium, fictilibus ~~utent~~ utentium, et Mucii ignem vincentis, crucem Reguli, cicutam Socratis, exilium Rutilii, mortem ferro adactam Catonis. Quae certe potius admirationem excitant quam aemulandi cupiditatem. Hic apud stoicos beatissimus, nec quidquam cupit, nec ~~q~~ timet, nec quemquam amat, ~~nisi senectutem~~ aut paret, annesque tanquam vanas humanae vitae formidines spernet, et injurias et morbos, et vasorum minas membrorum lacerationes inter lympathicos nexus miserabit, immotus quippe, si fractus illabatur orbis totus tuendae et libertati et rationi insigilans, quae perit, si de alienis bonis ~~curat~~, fortunaeque experimentis curat.

17 Hæc magnifica quidem; videamus autem quanquam nimia, quoque hominem ambitiosa se ad imum fidelem præstet Annæus. Quum tam magna in constituenda beate vivendi ratione ille profiteatur, quid, quum ad usum vitæ ~~descendat~~, et ad præceptorum familiaritatem descendet? Quid tandem, si philosophi ad peculiarem vitam respexerit? ~~Mut.~~ ~~Quasi in theatro, scenam mutavisse credas; demitur stoici heroici persona, redditur sua redditur facies, heroica minus, hominis similior.~~

Dicas Senecam, quum disciplinæ suæ fundamenta ponit, ~~[illegible]~~ Zenoni et Cleanthi propius se applicare, ne solus duce aliquo ~~destitutus~~, et adminiculo destitutus cadat. ~~Quum~~ Ubi autem ~~vitam consiliis regit~~, ~~doct~~ et a generali doctrina transit ad disciplinam morum consiliis minutatim regendam, ~~pervenit~~ tum quasi in theatro scenam mutavisse credas; demitur stoici heroici persona: sua ~~hom~~ Annæo redditur facies, heroica minus, hominis similior.

~~Uterque~~ Dum enim ~~mere stoicus~~ sæpissime, Zenonis vere discipulus, mere stoicus, sapienti ~~non~~ libidinibus dico, sed anni affectu, ~~omni commodo et voluptate~~ interdicit, eumque ut fortunæ arbitrio ~~imperio~~ liberetur ab omni commodo et voluptate deterrendum putat ~~ne aliquid~~ perfecte felicem fore asserens, si honestus sit, ~~sæpissime~~ aliquando ~~evenit~~ ut ex hac præceptorum severitate ~~non~~ ~~nihil remittit, nec satis~~ interdum tamen evenit ut haud mediocriter se remittat. ~~nec satis~~ hoc ~~cautum habeat~~, quantum sibi contradicat ~~a~~ sibi ~~contradicendi~~ caveat. Stoi~~cum aliquando nimium obliviscitur hominis mensis~~. Quippe in eo ~~et~~ qui tam ~~severe~~ acre cum fortuna et affectu bellum gessit, invenias si velis, et toleratas quasdam cupiditates, et commendatas quasdam affectus ~~eum quoque~~ nec animo rejectas opes. Stoicum enim exuit hominem meminit; ~~Duce sunt doctrinæ~~ at hanc nequicquam ~~tentat~~ hoc sibi demonstrandum proponit se ~~et~~ cum stoico consentire, certe dissidet, nec satis est ingeniose ~~[illegible]~~ disceptare ut inevitabilis declinetur contradictio.

Idem qui ~~radicitus~~ affectus, sicut infestissimus animarum

morbos radicitus extrahendos praecipit (lettre 116), amicitiae patrocinium ferride suscipit (lettre 4, 3, 8). Ecquid autem? Nonne jam Stoicus esse desinit, qui ~~amicos eligendos, et amici animo diligendos~~ suadet ut amici ~~et~~ sedule eligantur, atque animo diligantur? Pendet ex alieno, qui amat; non jam de suo gaudet, qui de amicitia; jam invictam illam animi libertatem sub jugum mittet, qui amicum quaesivit, in cuius partem felicitatis posuit. Quod explanare incassum tentat; nequit dicit se contentum esse sapientem, non hoc ita intelligi patitur, quasi "sapiens undique submoveatur et intra cutem suam cogatur... Sapiens etiam si contentus est se, tamen habere amicum vult; si ob nihil aliud, ut exerceat amicitiam, ne tam magna virtus jaceat." Ergo aliqua est in affectu exercendo virtus? Alioquin, magnifice amicitiam et intelligit et laudat, cui, tunc demum servabit majestatem suam, si illam gratuitam exerceat, nec ob aliud quidquam quam ipsam. (De tranquillitate VII.) ~~Si in~~ Quod si in ea ~~utilitatem spe~~ quaerendae ad utilitatem spectet, negotiaris, non amas. ~~Haec sunt pulcherrima quidem, minime autem Stoica, nisi ex ea parte qua ab Epicureis eam vindicat qui ad calculos et utilitatis rationem revocaverunt.~~

Nec certe satis ~~secum~~ cum Stoicorum ~~[illegible]~~ principiis constare videtur, quum haec de beneficiis lauta et ingeniosa scripserit: quidenim beneficium, nisi ex amore hominum fluit? Quomodo autem hic hominum sincerus amor, haec mutua caritas, cum reliquis praeceptis consentire potest? Ergo aliquid boni habent affectus, nec totum est in ratione? Interdum ad id conatur annaeus, ut eos affectus animo rationi vindicet et tribuat, ex iis quidquid sensibile est amovendo ~~et~~ animique inclinationes vertendo in nescio quid rationale, aut intelligibile ~~quod~~ ~~[illegible]~~ affectus delere vult, deletisque ~~et~~ officiis supplere: Clamat autem natura, ~~philo~~ Stoicamque philosophiam excutit! (Obligations sociales - 31 - de otio)

12 ~~Hac~~ saltem ad ~~autem~~ virtutem propius ~~sunt~~, accedunt, etsi extra virtutem stoicam sint affectus. Quid ~~dicam~~ autem dicam de quibusdam Seneca consiliis ad ~~confirmandam~~ animi tranquillitatem ~~aut~~ adipiscendam sanitatem? Per se ~~vit~~ stoica virtus et ~~virtutem~~ et felicitatem, et perfectam sanitatem efficit. Quorsum igitur hæc spectat oratio qua Seneca, ~~haud Epicureis dissimilis~~, ~~aliq~~ in exterioribus rebus, iisdemque ~~et~~ delicatissimis aut ~~pretendis~~ parvum severis partem felicitatis posuit? ~~Ita~~ an ~~Num~~ hæc sunt stoici aut Epicurei cujusdam præcepta?:

« Indulgendum est animo ... et in ambulationibus apertis vagandum ut cœlo libero et multo spiritu augeat attollatque se animus. » Hæc certe jam mollia sed non indecora; ~~de~~ ~~entissima~~; videamus autem quid ea sequatur: En Senonis discipulus, ~~qui~~ ~~ebrietatem~~ voluptatem interdum tolerandam ~~patro~~ suadet: Cui non displicet convictus et liberalior potio: « nonnunquam et usque ad ebrietatem veniendum, non ut mergat nos, sed ut deprimat. Eluit enim curas, et ab imo animum movet. » Quin imo, ebrietati illustres patronos præstat. « Et Solonem Arcesilaumque indulsisse vino credunt. Catoni ebrietas objecta est; facilius efficiet quisquis objecerit, hoc crimen honestum quam turpem Catonem. ... Aliquando animus in exsultationem libertatemque extrahendus, tristisque sobrietas removenda paulisper. Nam, sive Græco poetæ credimus, « aliquando et insanire jucundum est. » sive Platoni, frustra poeticas fores campos sui pepulit. — Non potest grande aliquid et supra cæteros loqui nisi mota mens... » (de tranquill. XV)

~~Quid igitur~~ Procul abit ~~hæc~~ jejuna ista et sobria

~~Et~~ veterum Stoicorum faces, ~~morositatem et sapientissimam sapientiae tristitiam~~ sapientiam morositate professa, et virtutem quasi atratam et ~~tristissimam~~ lugubrem prae se gerens! Facilem recentiorum Stoicorum sapientiam nec rosae dedecent, nec convictus laetitia, nec potio interdum liberalior, nec ipsa ebrietas, dummodo non in consuetudinem vertatur et quotidiana fiat. Sic praescribit Seneca, Serenum ~~alto~~ consiliis regens. Est certe quod miremur ita a principiis dissidentem ut non cupiditatibus animi ~~modo~~ quae humanae sunt ~~quas deleri vult~~, sed vitiis ipsis et libidini ~~gulae et ventri~~, ~~quae sunt bestiarum~~ interdum; indulgendum censeat, cupiditatum averrimus propugnator.

Hoc autem praesertim a principiis dissentire videtur, nempe sua vivendi ratione. Illud enim jure nostro ~~a nobis~~ quaerendum esse putavimus, sicut accepimus jam in aetate annoi quaesitum, cur minime ~~nam~~ cum severitate doctrinae ~~minime~~ consonuerit morum severitas. Videamus quo perpetuo verborum artificio rem difficillimam excuset, morum et doctrinae discrepantiam. Ibi ~~litis mat~~ In ~~Hoc~~ ~~nostri opusculi articulo litis materiam exponemus tantummodo~~, ~~de qua posterius judicemus, et aliquid inferamus~~. Si Caro

~~Q~~ Si tota sit in honesto felicitas, nec extra eam aliquid sit quod bonum dici queat; si tam sagax ~~est~~ in summo bono definiendo fueris, tam fortis in contemnenda voluptate; si nihil aliud aut opes aut commoda sint nisi virtutis impedimenta, ideoque perfectae felicitati obstent, tibique hoc plane et omnino persuasum sit nihil boni nisi in virtute esse, nec quidquam in se habere aut divitias aut voluptatem quo sapienti commendentur,

Quidni tu nobis haec probas vivendo sicut praecepisti? Nonne igitur times, ne severius loquendo, remissius agendo, sophistae potius quam philosopho similem te praestes? Haud ergo tibi ipsi praescriptis tuis credis, quibus ~~nihil~~ observandis minime invigilas? quum loqueris, Zenonem ~~loqui~~, quum vivis, Epicurum dicam. Cane demum est sapientia quam tantummodo sapientes dictis professi ~~profiteantur~~, moribus ~~diffiteantur~~ diffiteantur ~~recusent~~? Num sapiens est ~~vivit~~ qui aliter loquitur, aliter vivit? Paupertatem laudas divitissimus, virtutem voluptarius; immotam animi fortitudinem, conjugis aut amici morti illacrymaturus; philosophiam in aula; dolorem inter delicias ~~commoda~~, mortem in optima valetudine?

Ad haec et multa alia quae sibi objecta fatetur, quid Seneca? Ingeniose quidem, sed tamen perplexe loquitur, ad subtilitates confugit, non adeo contradictioni dissimiles. Malam causam perorat, dicam etiam, perdit.

Objicientibus respondet, nec illepide quidem, ~~non ideo respondet~~ quod ~~loquantur philo~~ non ad vitam philosophi, sed ad praeceptorum excellentiam spectandum esse; optimam esse interdum doctrinam, ~~post~~ malos mores; nec esse tamen quod bona verba contemnatis vel citra effectum. Virtus est per se, vel si cultore ~~absit~~ careat; ~~bo opt~~ quod praecipit si quid bonum est, capessite; mores ejus, si mali sint, ne imitamini. (de Vit. b. XX) Optime quidem responsum, ~~quoad~~ in eo quod ad auditores pertinet; nullomodo autem se tali argumento excusatum credat annaeus, ~~si auditoribus auditores~~ restat enim, quod est explanandum, cur, tam

acer aliorum censor, sibi adeo vitiisque indulgeat, ~~vitiisque parcat~~.

~~Nec~~ Nec istud ~~melius~~ meliùs respondetur: „Non sum sapiens, et ut malevolentiam tuam pascam, nec ero. Exigo a me non ut optimis parsim, sed ut malis melior (XVII. Dec. v. b.) „ ô mire responsum! Non est sapiens, quid ni? Hoc igitur oblitus est quae ipse scripsit ~~ti~~ non vanam à stoïcis fingi sapientis imaginem; non cuius iis ingentem falsae rei speciem concipi; sed qualem confirmaverunt stoïci, hanc ~~et~~ exhibitam et esse et fore. ~~Hoc etiam oblitus est quae~~ (de Constant. VII) - Hoc quoque: Ri solum non possunt sapientiae culmen attingere, qui ~~se~~ se posse non credunt. (lettre 116) ~~Ille~~ Ille autem se posse ~~credit~~ novit. Quid ~~tibi~~ est annuo excusationis genus ~~tibi~~ si non sapiens sit, quum sapientiam adipisci illi ~~tibi~~ praesto sit?

~~Aliquin non ita modestus est semper annuus, ut sapientis titulum a se amoveat.~~

III

Saepissime in generalia confugit; ~~se tutum sub mag~~ ~~quaeritur~~ quippe novit hoc esse sapienti destinatum ut ab omnibus lacesseretur, nihil in natura tam divinum esse quod sacrilegium non inveniat, ~~nec~~ Rutilii nec Catonis virtutem est tutos fecisse; semper ad nomen magnorum virorum conlatrari; sane hominum turbae ~~vulgo~~ expedire neminem videri bonum; quasi aliena virtus iis exprobratio delictorum esset. Inducat Socratem ex carcere magnifica contra conviciantes proclamantem; „quum in caelum insanitis, non dico sacrilegium facitis, sed operam perditis" (27. 45). Hoc splendide dictum, et apte in Socratis ore positum. Quid autem est Socrati cum Seneca? Socrati in carcere moriturus, cum Seneca inter delicias et in aula ~~et favore~~ vivente?

Hæc ~~mera~~ declamatio ~~sunt~~ mera declamatio ~~veram~~ declamationem.

Ad humanitatem et ~~veritatem~~ magis judicium descendit; divitias non animo reprehendat factor; timide quidem, sed tamen faletur

Non philosophis pecunia interdicendum esse putant, nec sapientiam paupertate damnandam: cujus opinioni multum ~~adjungitur~~ adjungitur affert: has enim opes honestas facit sapienti, et modo et labore qua eas acquisivit, et labore et cura acquisitas servat, qua eas adhibet et ~~veritati~~ veritati ad ~~verum~~ verum usum. ~~Hæc acquisita, ubi primum sapiens eas habere cœperit, materiæ a vero~~

Has demum approbat divitias sibique permittit sapiens, quas nullius injuria habeat, in quibus comparandis nec ullas fletus, nec alienus sanguis interfluerit, quæ parere veniant, nullo aut scelere aut malo quæsita adscite, in quibus nihil erit quod quisque horum dicere possit (23. de vit. b.). Quo modo autem has suas gerat opes, cum divitiis agere sapiens debeat? Honeste acquirendo sapiens, honeste opes gerendo. Sapiens remanebit; has enim libens accipiet non tanquam æternas, perpetuamque commorationem in domo sua facturas, sed velut ad tempus hospitantes. Has ubi, non se iis submittet. Habet mancipii sui faciet; non adhærebit illis non cohærebit. Quæ sunt apud stultum in imperio, apud sapientem erunt in servitute (22 26 de vit. b.)" nec quæ si effluxerint, nihil ab illo auferent: quas, quamdiu commorabuntur nec jactabit nec ostentabit; nec de ullo modo ab eas infidas hospites suspiciet, nec ut desiciet, si fortuna in sublicium pontem interturbaverit eorum abitionem. Præsentibus utetur; absentibus non curabit. Prætera divitiæ non inutiles apud eum jacent: is eas dirabit; hausturus, ut naturam præscribit, prodesse; et bona dispensabit inter egenos; non prodigus sed liberalis. Quid plura? Ubi virtutum alimenta inhaustus invenit, ibi virtutis hæc majorem materiam sapiens; apud quem adeo non honestati obstant divitiæ, ut cuncta faveant et adjuvent (Hid. 22) legis dubitet quin amplior sit animus summum explicandi in divitiis quam in paupertate (Hid. 22) quorum in paupertate unum genus virtutis sit non inclinari nec deprimi: in divitiis et temperantia, et liberalitas, et diligentia

et depositio, et magnificentia campum habeat patentem. (22) — Quaedam virtutes stimulis, quaedam frenis egent.. acerrimas paupertas poscit virtutes illas, quae impugnatae fiunt fortiores; divitiae illas poscunt diligentiores quae suspensum gradum ponunt et pondus suum sustinent... Ego autem malo has in usu mihi esse, quae exerciendae tranquillius sint, quam eas, quarum experimentum sanguis et sudor est. (25 26).

~~Ita laudat~~ Haec omnia humana sunt, nec ullo modo sensus communis absona. Quantum autem Stoicae disciplinae! [Quae luctari mavult quam frui, quae enervi et effeminatae virtuti, voluptatis haud absimili, virtutem illam anteponit, excelsam et invictam, pulverulentam, semper praeliantem ~~in pugna~~ seu contra cupiditates seu contra hostem, luctamine exercitam pugna infatigabilem! Haec est Stoica virtus, illa Epicurea quae molli otio quiescit, et ~~otio~~ tranquillius ~~mollitiam experimento et sudori aut~~ exerceri mavult quam suis ipsius in sanguinem et sudore experimentum facere)

adde quod feroz ille et trux Stoicus, tam severus in constituendis principiis, qui dixit ista inter se contraria esse bonam fortunam et mentem bonam (lettre 94) et honesti jucundique divortium ubique faciendum praescripsit, int~~erdum~~ ~~aute~~ nimiam austeritatem oblitus interdum fatetur etiam in iis quae indifferentia vocavit aliquid esse pretii, et alia aliis esse potiora. Et divitias, et valetudinem, et sanitatem, et honores, ~~omnia haec~~, ~~Stoico sapienti inimicissima~~, concedit quasi evidentia coactus, aliquid ad perpetuam laetitiam adjicere, et ex virtute nascentem (~~lel~~ 22. de vit. b.). ~~Nec~~ Bonus cum universa opinione consentit annuem; minime autem cum principiis. Ubi quidenim fiet de summa illa sapientis felicitate, omnino perfecta et absoluta, et extra omne desiderium posita, ~~se qui ita~~ contenta? Ergo aliquid est bonum praeter honestum? Ergo ~~quis~~ aliquis et perfecte honestus esse potest, nec tamen perfecte beatus, ~~quippe cui~~ si nonnulla desint, ~~ad~~ sicut valetudo et opes? Habemus

15 Confitentem Stoicum. Quid plura?

~~Nunc~~ Duplicem ~~est~~ igitur, nec satis coherentem apud annaeum ~~invenit~~ invenimus de beata vita ~~dat~~ doctrinam; quae modo in principiis severissima, nihil praeter honestum admittit ~~aestimat~~, nulli rei nisi rationi quidquam aut pretii aut honoris tribuendum censet, affectus ne temperatos quidem tolerat, voluptati infestissima ejusque instrumentis, divitiis et valetudini et sanitati; quae modo remissior et humanae naturae propior, affectus ~~in~~ admittit ~~dummodo temperentur~~, amicitia exornari vitam concedit, mutuaque caritate sibi inter se commendari homines; nec affectus tantummodo sed et interdum voluptates patitur ad relaxandum animum, nec respuit opes ~~nec dedignatur~~ in quibus nullius quam ~~in~~ paupertatis exercebitur virtutem, et ~~in quibus~~ quibus patetur ~~tandem~~ ~~aliquid~~ vel ad perfectam virtutis laetitiam adjici ~~addere~~: ~~In illa Zenonis discipulum, in~~ In utraque doctrina non omnino consona, ~~de beat~~ quasi duos homines agnoscimus; quorum alter ~~um~~ Stoicus, tristia praecipit ~~ens~~, morosius aequo loquitur ~~agentem~~, ut eum decet qui Zenonem sequatur, alter ~~um~~ ~~humana amantem~~, vere homo est, nec humani quidquam a se alienum putat: quod nobis in posteriore parte aestimandum erit. ~~Certe aliud praecipit annaeus, aliud agit sedulo et~~ quantum autem ~~hoc quidam sedulissime~~ sedulos et fideles in iis exponendis; tantum nunc in judicandis ~~nunc~~ sinceros imo severos, nunquam tamen citra justitiam, nos praestare ~~conabit~~ operae pretium erit.

Pars posterior

(Phyl. sentences brillantes. genre ad ostentationem prolix. n'éprise la science. hors du monde.

Certe non hic judicandum scriptorem habemus: quod extra et jus nostrum est ~~et propositi nostri rationem~~ quippe philosophorum, et propositi nostri rationem in uno doctrinae ejus articulo circumscriptam. Sunt tamen apud scriptores ~~aliquae~~ aut aliquo virtutes aut vitia, quae tam arcte cum philosophandi ~~jus~~ genere jungi videntur, ut ~~non~~ ~~sup~~ non abstinere possumus quin ea in lucem proferamus, philosophum judicaturi.

Mire enim cum philosopho consonat scriptor: Stoicum se profitetur; Stoicus autem non rhetorem dedidicit: ut ad ostentationem philosophatur, ita scribit: in principiis debilem, incertum, haesitantem, ~~in~~

~~pr. maj sed pauca se tuentem~~, ~~sed~~ majestate verborum potius quam argumentorum vi innixus: Ut ~~nimia~~ in doctrina affectat nimia, sic in dicendi genere: ambitiose se gerit, et supra hominem, ~~cogit~~ ~~tendit~~, ~~grandil~~ ~~et~~ grandiloquus et oratorius: Eum tendere dicas non ut convincantur qui audiant, sed ut stupeant; ~~et mirentur~~: admirationem movere ~~ei~~ potius quam persuasionem ~~placet~~ ingerere placet: non veritatem exponit, ~~advocatus~~ semper ~~autem~~ causam perorat: in foro est non in Academicis illis hortis quibus deambulabat Plato: ad ~~populum~~ VI Animi curiositati lenocinatur, ~~non~~ parum quid argumentatio valeant curat.

Pars posterior

Certe non hic de scriptore apud nos agitur: quod extra et jus nostrum est, nempe philosophorum, et propositi nostri rationem in uno doctrinae ejus articulo circumscriptam. Quum autem mire cum philosopho consonet scriptor, haud adeo inutile erit Senecam ex ea parte judicare qua peculiare scribendi genus ad philosophiam ejus pertinet. ~~Multa enim quae In eo enim litterarum amantissimo~~ Stoicum enim se profitetur; ~~is est autem~~ sed stoicus nunquam ~~qui minime~~ rhetorem didicit. ~~att~~ quippe qui Attalum et Sotionem audivit, ~~at~~ prius patrem suum, ex quo Hispanum illud acceperat ingenium, ~~propinquam dicendi genus~~, ~~non omnino~~ minime incompositum et simplex, ~~quod~~ tanto favore tantoque plausu Romae et editum ~~fuit~~ et traditum, ut ~~hujus~~ ~~eloquendi genus~~ illius elocutionis fieret schola, vere Senecana. Cujus totus est annaeus noster, ~~ut~~ ad ostentationem ut philosophans, ita scribens, grandiloquus et oratorius; non ~~autem~~ bullianae orationis modo, amplae et facilis, majestatem cum simplicitate jungentis ~~oratorius~~, quae jam Romae, corrupto ingenio, consenuerat, sed ita dicens ut ~~animis~~ curiosis animis, inconsultisque auribus lenocinetur, ad id tendens, non ~~ut~~ ut convincendus qui legent, sed stupeant. Nullam non ~~enitet~~ in eo eminet dictum. Quod si singulares sententias ex turba separare velis, certe tibi operosa foret optio, quum quaeque niteat et illustretur. ~~Unde~~ fit autem, ut in apud philosophum ~~philosophandi ejus genere~~ multa reprehendi possint, quae scribendi generi quo utitur ~~tribuenda~~ imputanda sunt. Quum enim nihil simpliciter dictum patiatur, et quidquid scribit, illustratum velit, in iis ~~levitas quae~~ levissime transcurret, quae nullo modo decus verborum et ornamentum ~~accipiunt~~ admittunt, nempe et principiis, et doctrinae fundamentis, et illis quae ad generalia pertinent quaestionibus. ~~Hoc~~ ~~Huic etiam accidit, ut~~ Dum autem totus est in ~~ornandis et~~ singulis ornandis et ad admirationem componendis, de ~~reliq~~ summa operis minime curat, et temere pervagetur, ~~ad~~ verborum potius amore quam rerum captus, anninoque ex oculis quod ~~sibi~~ demonstrandum ~~esset~~ ~~incipiendo~~ ~~proposuerat incipiendo~~ amittit. Adde insuper quod

Sententiose et ambitiose loquitur, sese ut ~~ita dicam~~ legentium memoriae potius inculcans, quam animo, ~~verborumque praestigiis non~~ nec tam argumentationem vi et robore quam verborum praestigiis insignissimus ~~hominum ingenia occupans~~. ~~Sic~~ Ita ut rationi et judicio ingenium ejus officiat nedum auxilietur, quum multum in eo insit inanitatis et vani, multa sint ad aures et oculos tantummodo parata, et plus sonet scriptor quam valet philosophus.

Hoc semel dicto, non jam de scriptore curabimus, et res tota ~~totaque res~~ cum philosopho agetur; ~~ejusque de beate vivendi~~

Facile intelligitur primis de beata vita senecae doctrina, quam ~~in unum verbum~~ paucis verbis sic comprehendi posse arbitramur: hoc nempe unum bonum esse quod honestum sit; nihil esse boni praeter honestum; nullam esse beatam vitam quae non ad virtutis exemplar sit composita: adultera autem et falsa bona quae constituat opinio, divitias scilicet, ejusque generis omnia; nullum in sapiente admitti affectum, nihil de quo gaudeat, nisi de suo: Illud sapientis est: at iis qui ad hunc titulum ~~et nomen~~ ~~sapientiam~~ nondum pervenerant ~~adepti sunt~~, doctrina multo remissior est, quae et divitias et affectus, et valetudinem aliquid in se pretii habere fatetur, nec omnino bona illa respuit quorum indiget hominis ~~humana~~ natura. ~~Haec est autem perfecte beat~~ Hoc quidem conceditur at minus sapienti, non ~~autem~~ perfecte sapienti, qui perfecte beatus est, nullius rei indigus, vel si ~~dolore~~ maxime laboret, vel si fame perimatur, aut in tormentis pereat. Haec sola ~~ea est vere~~ stoicorum disciplina, ~~de qua disceptandum nobis proposuimus~~, ea est quae totam felicitatem in virtute includat totum honesto tribuat nihil ~~ad~~ insuper ~~homini~~ permittendum censent. altera non Zenonis, sed Annaei. De Stoica prius dicendum erit.

Haec primum notatione dignam nobis esse videtur, quasi ~~mirabile~~ rem mirabilem apud ~~eos~~ istiusmodi philosophos qui ~~severissime sese insectandae felicit~~ severissime hominibus ~~felicitatis cupid~~ aut cupienda aut ~~prosequenda~~ insectanda ~~interdi~~ felicitate interdicere velint, invenire tamen ~~a~~ aliquam de beate vivendi ratione doctrinam. Adeo valet ~~nat~~ natura, vel si obstent principia! Adeo non homo a se hominem sejungere potest quum ingenita illa beatae vitae cupido, tam acriter a stoicis proculcata sub pedibus vivax se erigat, ~~ipse~~ ~~ut~~ qui felicitatem ~~infi~~ aliquid esse inficiantur iidem nos quemadmodum petenda sit, doceant. Haud semel agnoscit annaeus fatetur que

17

naturali ~~impetu~~ ad beate vivendum
naturalis affectus impetus ad beate vivendum
Cognitio autem quæ est [illegible] tamen gubernandam et regendam suscipit.
Magnum autem vitæ nostræ arbitrium
Magnum autem vitæ nostræ arbitrium
est, quem fundatis extrahendum
est, quem fundatis extrahendum
Quæritur? Stoici et nihil apud eum, et nihil esse per se felicitatem dicimus, et qua via
beate vivi possit. Quæ si nihil per se sit felicitas, si cum virtute animo confundatis
ad quod erat quo spectat liber de beata vita liber? De virtute scribe, non de
felicitate quæ nulla est extra virtutem. Mihi erat titulum libri qui falsus est
quum ad id spectet ut nihil esse boni nisi honesti demonstret. Quisque ingeniosus
hominis beate vivendi cupiditatem agnoscat, Dum eam de cognitorum pollicetur, nos fallere
tentat, aut potius ipse se falleris, qui idem et felicitatem præscribis, et eam
perfectam curas si falleris qui duas felicitatis species diligendas habes, virtutem
unice tibi in animo proponis. Nam habet, non rem, quum autem nomen servet,
etiam inutile nomen, hoc contra te doctrinæque tuam testimonium est. Non
jam Stoicus es, a quo docemur quemadmodum beate vivatur scimus, si beate volumus: hujus
Stoicum est philosophia tractatio ultimum felicitatis, quæcumque sit, investigatio. Sis
ad imum contrarii qui quidquam esse per se bonum beatum vocent humanæ inficiarit: ne tu
quum videas inficiari veris, te videamus ad hunc finem vitam hominum cupidis hoc respondeant
percipiat. Nemo mirum sane librum a Stoico de beata vita scriptum! Nemo mirum virum
ipsum qui tam male cum doctrina contenet!

Hæc igitur de beata prima est quæstio, nullo jure apud Stoicos, ut videmus;
quomodo autem abiis explanata sit videamus videamus judicemus.

Illa Quod de beata vita quæritur Stoici ita, ita quæritur est, tanquam
si de summo bono ageretur. Quarum rerum nullum fere discrimen, haud Stoici fortasse,
sed fere omnes antiquiores ætatum philosophi. In summo bono inquirere contenti, de
inquirendo Diu cunctatum est quod ita definiebatur, nempe id, in quo
omnia continentur bona præterque quod nullum sit quod bonum dicatur:
Eundem igitur sibi proponebant finem et qui in felicitatem, ac qui virtutem definiendam
curabant. Quem ubique ~~[illegible]~~ summo bono dissipando. Omnes
viderent De summo bono quæstionem quæ nec est Dividas si animo explanare
velis. Ita In quo si paulum moverunt nobis ignoscetur, quum hæc nobis vindicata et fuit et

esse ~~frigo~~ et erigo, unde maximi errores in doctrinam ~~philosophiam~~ antiquiorum philosophorum moralem defluxerint.

Certe summum bonum est, nec esse non potest. Summum bonum est per quod bona sunt omnia, citra quod nihil sit ~~bonum~~ expetendum, cujus contactu ~~et~~ societate id fiat quidquid bonum nuncupari queat. Ubi autem illud est summum bonum? ~~Quo ordine ex eo fluit quidquid in terris boni est, aut meliore in vita sperandum~~? In quo ~~summum~~ extremum illud bonum constat? Id nobis paucissimis verbis ante ~~vel~~ disquirendum est quam Stoicos ~~confutemus~~ arguamus. quod est naturae ~~nostrae~~ cum ~~nostra~~ ~~natura adeo~~ ~~creata~~, et ad universum ordine ~~compositae~~ consens

Unicum est in fonte et principio summum illud bonum. Quod autem ubi bonum e fonte suo ~~emicavit~~ exivit, dividitur, ubi ~~se~~ in vitam hominum ~~defluxit~~ manat, in geminos quasi rivos ~~descendere~~ descendere videtur, magnis saepe intervallis separatis: virtutem nempe et felicitatem, quas aeque ex eo defluentes, sed certe in humanae vitae ~~conditione~~ a diverso cursu persaepe ~~divergentes~~ deflectentes videre est.

Bona sunt haec ~~utraque~~ duo, ~~quanquam inaequalia~~, virtus nempe et felicitas, quanquam inaequalia, ~~quippe~~ ~~utraque~~ ex eodem ~~summi boni fonte aeque descendunt~~. At certe ad summum bonum constituendum utraque res est necessaria ~~est~~, ita ut nec summum bonum habeat qui ~~felix~~ beate ~~sit~~ citra virtutem, nec qui honeste citra felicitatem ~~honeste~~ vivat. Totum bonum habet, id est summum, qui cum virtute felicitatis societatem fecit.

~~Quam certe his in terris rarissime obtinetur, quanquam hanc societatem~~ ~~hanc~~ ~~olim faciendam esse sperare licet. In quam spem vivimus, ita autem~~ ~~vivendum est, ut, si cum felicitate non consentiat virtus, minime dubitemus in facienda optione, mactandaque felicitate.~~

Ergo et magna pars boni est honesto, et aliqua est vel in jucundo. Non caret aliquo bono felicitas, quanquam sibi majorem ejus partem vindicat virtus. ~~Unde fit, ut~~ Certe si quando, ut persaepe evenit, honesti et jucundi controversia fiat ~~divortium in vita apparet~~, nullo modo in facienda optione nobis dubitandum est ~~sit~~ audacterque maxime ~~felicitati~~ infelicitati postponenda est vel ~~perfectae~~ ~~anteponenda est~~ ~~virtutis mediocritas~~ vitiorum mediocritas. Nec tamen in eo inesse summum bonum dicemus cui felicitas deest. Bene quidem fecit, non autem ei bene est. Bene erit, credo, at certe praesenti in hora non est ~~laborat~~ ~~eum videas~~, ~~nec ideo~~ ~~sub eo summum bonum habeti~~. Quod si quis ~~est~~ ~~eo~~ ~~contendunt est~~. Quod haec est et sensus communis et humanae naturae injuria ~~est~~. ~~Quo~~ ~~quidem~~ haesto viro vel miserissimo summum bonum accontendat, ~~quia honestus~~

igitur

In hac de summo bono quaestione gravissime erraverunt igitur inter antiquos, et qui illud felicitate sola, et qui virtute unica definiendum contenderunt, Epicurei nempe et Stoici, ad extremum utrumque confugientes, oppositaque ex parte sibi invicem adversantes; ~~litemque facientes quorum alii voluptate bonum, alii ratione et libertate finierunt~~. Unde defluxerunt in utramque philosophiam duas ~~[illegible]~~ maximi errores, quae male positam quaestionem, male explanavit. ~~Scilicet pessime abiis posita erat haec de summo bono quaestio quae aliqua parte trunca est et imperfecta, scilicet si utramque alterutram rejecisset, aut virtutem, aut felicitatem in eo inclusam~~ quum enim hoc et felicitatis et virtutis consensu ~~fiat~~ perfi summum bonum perficiatur, ~~illud~~ truncum aliquid bonum et mutilum utrinque habuere qui alterutram rejecerunt aut virtutem aut felicitatem ~~[illegible]~~

Itaque pro Stoicis pugnat ratio, ~~quam~~ Epicureos confutantibus qui beata vita summum bonum finiunt: ~~[illegible]~~ Ingeniose et solerter eos arguit Anneus, ~~quibus quod aut omnino virtutem negligant, aut eam voluptati tanquam ancillam subministrent. Haud illepide irridet ita haeretos qui ita vivant, ut beate beate vivant haeretici sunt, nec sine causa indignatur, nec sine multo sale has partes Epicuri scholae haeretici imputari quae quasi libidinum intermutia fiat. Hoc optime demonstravit quod in determinando quod extremum bonum finem in adsciscenda voluptate collocaverunt.~~ Quod ~~nec~~ certe non satis sibi constant qui ~~voluptatem unice invocantes~~ in principiis voluptatem unice invocantes, desinant virtutem ipsam implorando: cujus nimirum ~~[illegible]~~ indigent Epicurei, non ad id tantum ut ~~feli~~ boni censeantur, sed ~~vel~~ etiam ut ~~felices~~ vere felices sint. Eos autem nec sine causa irridet, nec sine multo sale qui, virtutem voluptati tanquam ancillam subministrent, aut libidinum intermutiam. ~~Si~~ quippe locum suum haereto asserit, partesque suas assignat quae nullae sunt ~~esse possunt~~, nisi primae. Omnino nos cum Anneo facimus, quam talia demonstrante, idque plane probatum evadit, nempe Epicureos gravissime falli apud quos ~~[illegible]~~ summum bonum ~~deprimant~~ ita deprimitur et vilescit, ut totum in adsciscenda voluptate constet, ~~[illegible]~~ et rationale ~~sed~~ desinat esse ~~esset~~, sensibile fiat.

Contra autem Annaeum nobiscum pugnat ratio, propriam doctrinam constituentem, quae nempe unica virtute summum bonum definiat. Simpliciter et absolutum id fecit quod nullo modo esse potest. Cui sane id concedendum esse censemus, scilicet magnam summi boni ut honestam magnam in summi boni pars esse valet non autem totam. Sortio bonum est virtus, non totum est. Ut Epicurei in persequenda felicitate nimii, ita Stoici in virtute: Ad quam unice spectantes, caetera neglexerunt. Annaeum semper nobis in illo verbo, nempe bono, ludere dicas: quodquum praecipue honesto imputetur, ex eo infert, unice honesto imputandum. In quo aut fallit, aut fallitur.

Hoc est in Annaei doctrina vitii, quod totum honesto dederit, nulli autem rei praeter id quae sit praeter illud. Ex iis quibus nomen illud boni tribuitur, nulla res eo dignior quam virtus. Infra autem eam restat aliquis locus quem sibi jure suo voluptas vindicet, non ea quidem quae libidinose se et insolenter gerit, sed quae se continet, quidem quae nunquam impotens, nec omnino indecora, facit ut et facilior homini vita et minus aspera paretur via. Quam certe admittit humana, quam patitur Christiana sed omnino respuit Stoica ratio.

Ex Inde quid fiat videndum est. Quum sit totum in honesto bonum, honestumque semper nobis praesto sit, nempe liberis, ex eo inferendum est nos in nostra libertate satis habere ut beate vivamus, nec aliud praeter libertatem instrumentum felicitatis adsciscendae requiri posse. Liberi sumus, satis est: quid plura, ut beate simus? quum ad virtutem sufficiat libertas, sufficit et ad felicitatem. Ergo qui liber est, libertatemque ab affectibus immunem et tutam servavit, et perfecte honestus, ideoque perfecte beatus erit: quippe extra fortunam sit, nil desideret, nil requirat, totum in se habeat, de suo gaudeat.

Summa igitur felicitas omnia libertate ~~adhuc~~ ~~optatet~~ ~~perficitur~~, nihil a fortuna
~~accipit~~ ~~effectet~~, ~~nullius rei indiget~~, non mendica, nullius rei indiga, se contenta.
Haec asserunt stoici; quid autem magis et rationi et experientiae repugnat?
Quid ingenitae illi felicitatis cupiditati quam ipse agnovit humanus animus?
Quid autem agnovit, ut eam animo transmutet et detorqueat?

Sane stoicum ~~et liberum~~ et honestissimum ~~(sed miserrimum) et nihil ex ea~~
~~perfecta felicitate sequentium habet~~; qui autem animus ~~istam~~ bonorum ~~sequor~~ ~~attingatur~~
~~quo carente, maximus et labor et dolor sit, cum tortura~~ reuse quem amorem miseri
~~auribus appositus, membris dilaceratus, interfectus~~ nonsaequidem eum amore pugit, miseros
adversarios
appetitum, membris dilaceratum, conjugis, ~~liberorum~~ queritum, amicorum fuisse
circumdatum et
obsessum? Quem ~~vigilem~~ persuasum esse velis, in eo perfectum esse felicitatem?
cum absolute beatum esse, nihil animo ~~deesse~~ miserrimo deesse, si modo
a tormenta ~~et~~ stantem et erectum animum servet? Quod ~~ita est~~ magnanimus
sit. Idcirco eum non laborare contendat? Quomodo audacia vobis abest
fortunae qui talia asserunt? Qui eum haereticum esse dicat, ~~hoc~~ certe jure tu. ~~Deum~~
quem si insanum et felicem, ecquis ~~tibi~~ credat? Quis sophistam audiet
humanae credulitati sic illudentem? Nempe fore ut ista ad panpam cupiditatis
stationem, ~~et~~ nempe theatrali eloquentia ~~non~~ humana ~~naturam~~ meliori natura, ipsa?
~~Si vera~~ Hoc facies, ~~si~~ licet ut non jam cupiat aliquid ~~hanc~~ nec desiderat ~~nec~~
aliquem aut ~~ut~~ unquam ~~aut~~ divitias pauperta petierit, aut victoriam cladis aut
infamia honores, aut miseria prosperrimos successus contra? Cato ~~frontem~~ indurit
sibi malum aut gladio adigentis, ~~et tunc~~ ~~et eum~~ in hac fatorum iniqua
clade ~~Neronisque~~ regna ~~profligatione~~ tantum felicem fore asseris, quantum fuisset
si de Caesare victo triumph libertatis triumphum per Italiam egisset? O miras
virtutum praemia! ~~cepit~~ ~~Vult~~ victus, ut ~~ego~~ Cato, ~~ego~~ haereticus ~~fuit~~, ergo age beatus
ut ~~fuerit~~, si victor. Catonem autem ~~in eo~~ ~~de stinge~~ ~~militibus~~ jam meritorum fatifero
ense jam armatum, quo Caesaris emulus perat: Caesarem ~~non~~ si ignavius vicisset qui ~~non~~ ira in limina
reportes

Ultica aut profligatum aut victum, nec jam de libertate Romana desperandum: Qua frontis laetitia, qua animi exultatione eum talia nuntia accepturum credis? Hoc tamen fortunae munus foret quod ita perierit Caesar, hoc certe extra Catonis libertatem situm erat. Quam autem grata mente ista fortunae dona amplectetur! Nec principia obstabunt quin surgat et eventu laetissimus, et spe plenus? Stoicus est, at prius homo est, et stoicum certe homo excutiet! Homo est, nempe mortalia ejus mentem tangunt, mortales novit affectus; homo est, nempe aut aliquid aut quemdam amat, ideoque et movetur, aut prosperis exultat, aut adversis dolet: conjugem, pueros, amicos viventes diligit, mortuos deflet: Quod certe stoicum decet, decet autem quam maxime hominem. Ultra autem consulendum est stoicorum disciplinae an universae hominum naturae? Non enim ad id mutata est doctrina moralis ut naturam adulteret, sed ut regeret, non ut affectus humanos radicitus extraheret, sed eos rationi manciparet. Culmen ille vere est philosophus qui in homine quidquid est excellentissimum fovet, et alit, et auget, et nihil abrogat, nil delet. Ad optimae naturae exemplar philosophia componit, non ad summae naturam. Quod quum tentaverint stoici, nil mirandum est si doctrina male cesserit, ita ut multi eam professi sint, paucissimi autem quod domerum in usu habuerint. Magna loquitur, annaeus noster, ne plura dicam, mediocris, in agendo.

Si quid igitur magnum promittat illa de beata vita stoicorum disciplina nihil certe ad usum vitae valet. Nec certe satis curant stoici quod nobis jus diffidendi faciant, sibi ita contradicentes et dictis et actis contradicendo. Sibi quidem patrocinatur tentat annaeus, nemo tamen mirabitur si malam causam etsi a peritissimo oratore, quantum potuit, defensam, apud profligari dicamus.

20 Quae est igitur haec beate vivendi ratio quam ipsi qui ~~declinandi et iter~~ statuerunt, illico deserant?

Annaeum vide: quantum ~~terrarum~~ terrarum in dubitandis principiis, quam ~~hirsute~~ humani invidentem animia ista quae intra ratiocin tint vara! quam apperum in iuvandis iis qui virtutem petendam censeant, sed et aliquid integat, hanc quam si aut solis hoc accenta laugade, aut maris magnitudo allata gutta crescere possit! austeritatem stupemus! grandil. quam philosophorum nimium ~~quis tam~~ ~~violent ou mauva~~ magnificam intuemur istiae virtutis speciem ~~incessus~~. at philosophum ingeamus, libriqie ejus propius intuemus. ~~accubitu~~ ~~vestis certe admodum natura quam~~ apud eundem alteram ~~mercibus~~ regendis disciplinam inveniemus, multo laxiorem et remissiorem, plura humani concedentem, mortali naturae propiorem. ~~Deus~~ quod certe non sine aliquem ~~impudenter~~ ~~factum est~~ factum est. Quisse fatebor interdum, amicus, se aliis locis ita locutum ut ea quae dixerit tantum modo ad perfectos sapientes spectarent, nunc autem se loquentem ad eos qui nadum ad sapientiam adepti sint spectare. Duo igitur disciplinae, duo diversissima inter se disciplinarum genera. Quarum altera neque modo ~~ea~~ ~~approbat~~ et divitias, et affectus, et valetudinem animi abjicit et denegat ~~altera~~ ~~hanc~~ modo hanc permittit, tanquam instrumentis usus adminicula: quique sapientiam in ~~culmine~~ tam alto culmine ponit, ut de ea ~~attingendo~~ desperare videatur, doctrinamque interdum ad facilitora deflectat et tolerabiliora. ~~Annaeus~~ Sic ~~enim~~ Annaeus ~~Gallio~~ ipso ~~ait~~ patrono usus ~~Annaeo~~ refragatur: ~~Ista~~ In quo duplex agitur persona, et ea quae vere totaque in sublimi ~~libris~~ effata admirationem tanquam divinique ea quae quam vivendo egit, et interdum ~~scribendo~~ ~~esse videt~~ ~~et humiliorem~~ docet. ~~Zenon~~ et ~~vagae disciplinam~~ ~~admodum virtutem~~, ~~dubia fecit~~ ~~genecat~~ quisque ~~fuit~~ ~~agit~~? Virtutem remittiorem asseri vitae antegerit, divitias paupertati, honores obscuritati, potentiam humilitati, ~~dolorem~~ et mobile theatrum, fortunam luboriesque favores, ~~otio et quiet~~ solidum otio ~~sapientis~~ ~~verbisque~~ adversique rebus. O mira sticutia qui tantas et tis epistolis suavi delitias, et erga virentem Claudium remittior, erga maturum strenuus nimis, et

immensum in modum opes suas auxerit, opum contemptor. Certe non cum Dione Cassio faciemus nec satis moderatum, nec satis fide dignum quum in Senecam non sine odio invehitur, conviciisque urget. Sunt autem in ejus vita publica facta, sunt quaedam quae historiae tradita sunt, sunt alia quae ipse non diffitetur, etsi minime cum principiis concordia. Certe non nobis in mentem venit ad disquisitionem mores ejus et privatos et publicos vocare. Intra philosophiae disputationis fines nos ac fines circumscribemus. Haud tamen oblivisci licet quae manifesta sunt. Legentique mirabiles epistolas, obversatur tam luxuriosae vitae memoria, quam certe indignati essent et Chrysippus et Cleanthes et Zeno. Sibi quidem patrocinari tentat annaeus, nemo tamen miraliter si malam causam, etsi a peritissimo oratore defensam, omnino profligatam esse dicamus. Quae est igitur illa beate vivendi ratio, quam talibus praeceptis fidem adhibebamus, quae ipsi qui statuerunt, illico deserunt.

Sapientem se non esse fatetur annaeus, sed hoc sibi satis esse, quotidie aliquid ex vitiis suis demere, et errores suos objurgare. alioquin se meliorem esse conviciantibus contendit, eosque indignatur, insignes, eosdemque indignatur esse, et qui perversis moribus ubique notentur, et a quibus tam severe urgeatur. Hoc quidem rhetoricum minime igitur philosophicum argumentum. Pessimam enim est excusationis genus, turba peccantium. Non hoc philosopho satis est, non hoc stoico, ut malis melior sit, sed ut bonus, sed ut optimus. Quid autem stoico obstat quominus absolute sapiens sit, quum libertate omnia contineri asserat ex eaque totus pendeat. non sapiens es, Seneca. nimirum non tentas esse, quum velle satis sit.

Objicis, aliter ab aliis, aliter a te et acquisitas esse divitias et haberi. Quae parce in domum tuam venerunt, sine ulla aut fraude aut injuria, sine sordidis quaestibus paratae, nec alieno sanguine cruentae: quas ita paratas, honeste servas, nempe benefaciendo aliis, nec divitiis tuis serviendo, sed imperando.

21. Haec primum in controversiam venire [illegible] non
an innocue [illegible] iste divitiis, an per nullius detrimentum
sine ulla [illegible] incrementis offendas acquirere potueris, an tanta fortunarum
immensitas [illegible] nobis [illegible] quoddam jus suspicandi faciat; tantum declamas
aut potius [illegible] declamas: te aperta domo, et admissa in res tuas civitate
posse vivere: quod quisque suum [illegible] agnoverit, tollat! [illegible] ut te non hoc vocem tantundem habeas, si vis. 21. [illegible] certe haec tua
est ratio invitata et verecunda, pulchrosque [illegible] modos vivendi affectus. Dubito
quicquam, [illegible] non dicere causa habitaverim [illegible] tibi eloquentiaque tuae
plane credendum sit. Non quod suspicionem te argentum quod
et [illegible] sit et captator tanta paraveris. Quid autem? si ita aperta
domo, quemquam [illegible] in res tuas admittas qui suum agnoscat, quid, [illegible]
hanc tuam [illegible] lugubrissimi [illegible] infelicissimi Britannici umbram tam tuae
dispicitas aedes intraret, eamque agnosceret, notaretque ut suas, tibique [illegible] palam
quod [illegible] victa, tantam gravitatem afferendi, infelicissimi exuvias cum interfectore
dividit? Haud certe [illegible] hoc tibi [illegible] rediturus ille primus, sed tempestivus illorum alter Bacitus, nec est
quod testimonia ejus et auctoritatem eludamus [Ann. 13, 18].

At quaecumque ratione acquisitas, opes tanquam archetypas habes, non te
id [illegible] de eas tibi submittas. Credo, sed habes, quaerendas habes. [illegible] Caveas, ne
[illegible] tuas opes minimi quam [illegible] a te aestimare [illegible] clamas, parum strictae videare. [illegible]
hospitantium divitiis parum ageris, sic exemplibus. Interdum autem et iis fruere
et de iis gaude, quibus tibi facilitatem virtutis permittit et quasi millionem experientiae!
Nam virtutes mavis in usu tibi esse, quae exercendae tranquillius sint, quam
cas, quarum experimentum sanguis et sudor est. — Haec quidem dictum: hanc et
certe et humana et decentis et tantundo dicis. Ubi autem et Chrysippus et Cleantes?
Ubi praeceptorum tristitia et disciplinae austeritas? quae strictae luctari mavult

quam frui exercuit effeminatae virtutis, ~~vel~~ haud adeo voluptatis absimili, virtutem illam multum antepenit excelsam et invictam, ~~pu~~ pulverulentam, seu contra cupiditates seu contra fortunae ictus minas praeliantem, luctamine perpetuo exercitam, pugna infatigabilem, erecto animo deos aequantem. ~~Haec est~~ Stoicae virtutes: illa autem quam tranquillius exercendo laetaris, illa potius Epicurea est ~~magis decent quam~~ quam otio libentius indulgeat quam suis ipsius in sanguine et sudore experimentum faciat.

An autem, vel si honestissime paratas opes honestissime quoque ~~servat seneca~~ servatas esse opera seneca constet, nihil ~~illi obiiciendum~~ superest quod illi gravissime objiciatur? Cui obliviscі licet tamdiu in infami neronis aula vixisse ~~cum cujus praeceptis vita alienorum vitiorum exprobratio~~ quamdiu ~~de potentem fore et audiendum sperabit~~ speravit fore ut et auctoritate et gratia apud immanissimum principem valeret? Certe huic ~~sape~~ in exercenda illa auctoritate contigit ut bene de Roma mereretur. Saepius enim adjuvante Burrho, caedibus obviam ivit, nec hoc testis gravissimus diffitetur tacitus. Quis autem credere posset ~~hunc~~ cuidam Stoico locum esse ~~inter libidinosos et~~ in illo aeque et in caedes et in libidinem furente regno? quam precaria auctoritas? quam lubricus principis favor! Certe oratoria ejus ~~Stoicam~~ austeritas non semel ferocissimo neronis et immanissimo arbitrio submittenda fuit: nec ~~ullum neminem~~ ullum fugit, quas partes in ~~parricidio habuerit annaeus~~, quum nero in de agrippina caedenda Burrhum et senecam in conciliam vocavisset, et sapientem nostram, ~~de~~ imperandae caedis fuisse auctorem ~~approbavisse~~, et abeo ~~curiae detest~~ scelere peracto, curiae scriptam esse detestandam epistolam, qua parricidio patrocinaretur. Dignas certe partes quas ~~ageret~~ ~~Stoicus~~ ageret, injuria scelus neronis asperans, et ita agrippinae parentans, ut eam vel mortuam conviciis insectaretur, vere Stoicus!

Certe satis diximus ut probatum ~~esset~~ magna ~~pollicitum senecam~~ à seneca promitti, ~~minima~~ sedea citra effectum esse ~~fuisse~~ et, ad admirationem potius quam ad vitae usum ~~conversa~~ composui.

22 In nemine Stoicorum magis quam in Anneo hoc manifestum patet, quantum distet et inter hanc ~~speciosam~~ speciosam philosophorum sapientiam gratuita virtute spretaque voluptate superbientium, plus quam humana affectantium, et inter eque coronandum vitam ~~illorumque vitam~~, ad humana descendentium, doctrinam oblitorum, commodis inservientium. Quippe excelsior in promissis doctrina facilius animos conternat, periculosamque desperationem facit. Si in impervio culmine sapientiam ponas, eam eminus adorabis, et, fervidissimus etsi cultor, deseres. ~~Haud impune~~ ~~Quidem nat~~ Sic nimia professos natura ulciscitur, eosque deprimit, promissorum majestati, mediocritati virtutis irridens.

Quod si quid ~~nunc~~ ex hac ~~nostra~~ argumentatione inferamus, certe hoc primum menti nostrae obviam venit, scilicet ~~nempe~~ in nulla re alia gravius erratum fuisse a ~~philosophis~~ Stoicis, quam in ea beate vivendi ratione, tam severe a ~~Stoicis~~ descripta et definita, virtutem nempe admittente, nil insuper. Ex utraque re qua summum bonum constat, ~~unam nempe elegerunt Stoici in qua alteram omnino negligentes, felicitatem alt qui felicitatem abjecerint, et unice honestum~~ quippe virtute et felicitate alteram unice elegerunt, alteram ~~negligendo~~ neglexerunt. Quibus placuit sapientem unice de honesto gaudere ~~gaudendum esse~~, ~~eum~~ unica virtute contentum ~~fore~~ esse. Quomodo hanc beate vivendi rationem explanaverit Anneus, vidimus, ~~eamque~~ judicatam habuimus; qui quidem nobilis fuit Stoicorum error, sed error fuit. Quomodo ~~autem~~ hanc doctrinam secutus fuerit, vidimus insuper, ~~idque~~ eoque nobis satis plane comprobatum est non impune humanam offendi ~~natur~~ naturam quae ~~certe~~ vel invita doctrina, ~~sponte sua~~ se ad adsciscendas et opes, et voluptates, et felicitatem sponte sua se ferat, nequicquam interdictas. ~~Qui nobilis certe fuit error~~ sed error fuit.

~~Quod~~ Quum autem ~~Stoicam~~ talem de beata vita disciplinam damnemus non ~~ubi~~ abstinere debemus quin quaeramus ~~unde an~~ an nobilissimo huic errori ~~aliqua~~ assignari causa possit, unde ~~haec notio~~ talis doctrina originem ceperit ~~venerit~~, quod defuerit Stoicorum doctrinae, ut vera sit et perfecta, ~~Quod quidem nunc nobis demonstrandum erit~~ quid Anneo, ut eam exequatur, seque praeceptis suis fidelem praestet.

Caro

Est innata in nobis quaedam regula judicandi, quod morale animum libenter
Nocent, quo sentimus cuique pro meritis sui tribuendum esse, nempe et attendimus
virtuti bene fore, vitio male. Sit enim in nostro animo mirabilis inter haec duo
contentus, et benevolentia esse, et bene vivere; item ut, si cui adjimus benefacienti,
eum, scimus ocissime felicem fore, si cui male faciati, eum infelicem praedicamus
et certa scientia, certa conscientia affirmamus. Unde fingunt et in hic sentiunt
nec in philosophia, nec in religione ulla oritur, gignit in animo; quem
certe et philosophi et religiones semper comprobaverunt, nec autem instituerunt. Virtutem
cum felicitate, vitium cum infelicitate tam arcte singulis conjungentes haminem, ut eos
ubique indignantes, videat, si quando prosperrimis vitiosorum fortunis aut honestorum
miseriis ut saepe in vita evenit, interstet. Quae enim indignatio ipsum
qui talia permittat. Quia certe, quum Deus totam aeternitatem habeat in qua omnia haec
reparentur et in melius restituantur, valeant
probat, nisi in animos tam hac altae inculcatum esse hanc fidem, ut hac hominum indignatio
justitia suspicatos esse hominem, quam ob eis talis renuntianda esset opinio.

Virtuti praemium infelicitas ut praemium, vitio infelicitas debetur. Hoc autem
nullomodo ita intelligi debet, non quasi tanquam ex virtute felicitatem oriri, aut ex vitio
miseriam, sicut ex causa effectus discitur, nempe proxime, et sine ullo intervallo.
In quo gravissime erraverunt stoici: qui virtutem causam ita, statuerunt
felicitatem effectum, itaque et ita causam cum effectu conjunctam voluerunt, ut decreverint, ubicunque
causa sit, semper virtus
hic fore effectum, nempe felicitas,
ubicunque honeste vivatur, hic bene et beate
vivi. Unde fata haec doctrina quum autem his principiis prostitis vita spectaculum
et refragaretur nec
cum principiis conspicerent facta, ad id pervenerunt, ut principiis fidelissimi
facta negaverint; et sic discordiam in vita praesenti rerum concordem concordiam et cum ratione
fecerint, quarum alteram unice elegerunt, alteram abjecerunt,
virtutem unice sancti, in qua
et felicitatem quam felicitatem includerunt felicitatis
nunc servantes, negantes rem. Unde fit ut cum tantummodo de beatorum vita doctrinam
conjunxerint, quam de virtute, nec
nullum inter hanc divinam discrimen fecerint, aut honeste aut
beate vivere.

23

Unde fit insuper, ut ~~nulla unquam~~ ~~ne~~ istiusmodi doctrina, quanquam nobilissima est, et ad alta tendit ~~nullomodo~~ non sine ~~vide~~ gravissima ~~sit~~ naturae humanae injuria ~~emplastrum~~ constituatur, et ut quum multi ~~[illegible]~~ disciplinam professi sint, paucissimi ad eam ~~vitam~~ se moribus suis componerint.

Contra ~~hanc~~ doctrinam humanam veritas constituenda est. Certe virtutem consequatur felicitas, certe vitium miseria. Hoc et animi praesensu simul et rationis judicio confirmatum, ~~nequaquam~~ nemo jure suo ~~nullus~~ ~~nemo~~ inficias iverit. Ubi autem fiet ille consensus? Ubi peragetur haec sperata felicitatis et virtutis concordia? In vita praesenti? minime. ~~Cum~~ Hoc ~~concedimus~~ Stoicis concedimus, ~~quod est~~ fore ut ~~ex~~ omni necessitate consentiant tracestum et utile. ~~Consentiant~~: Istud denegamus, ~~ut esse esse~~ fore ut ~~consentiant~~ ~~his~~ in terris ~~haec~~ ~~duo consentire~~ consentiant. ~~In~~ Altius ~~errore~~ repetenda est ~~Stoicorum~~ errorum ~~hujus~~ errori origo, nempe in generalis philosophiae vitio, de qua parum curabant Stoici, quamvis in ea tota moralis doctrina contineatur. ~~Et~~ Quali sit animi naturam et quod ~~et~~ futurum ~~animi~~. ~~Nulla est~~ ~~fis~~ ~~morali~~ ~~dis~~ fatum, quid Deus ~~ignoraverant~~ non agnoverunt, quoniam praesens conditio ignorantiae incestum an negligentia. Haec fuit ~~gravissimum~~ gravissimorum errorum et origo et fons.

Jis nempe ~~qui~~ et simplicem animi naturam ideoque immortalem, et Dei providentiam agnoscentibus enodatur difficultas. ~~Qu~~ Ad quod propositum spectet praesens vita, qua conditione agatur, ~~hic est ex~~ quo judice Deo, eodem et ultore et remuneratore futuro, si bene ~~judi~~ aestimemus, inde facillime inferemus cur tam saepe vortus et felicitas dissentiant ~~videantur~~ quae. ~~Quae~~ ~~utraque~~ ~~est~~ ~~dissociata~~ ~~est~~, ~~nunc~~ ~~dissociata, non autem semper dissociabilis~~ ~~Ita autem ut~~ etsi ~~[illegible]~~ ~~conjungendae~~ ~~sint~~ ~~est~~ ~~diversissima~~ dissociatae tamen in praesenti vita apparent. ~~Certe~~ Quae natura ~~sociabilis~~ quam maxime sint sociabiles,

Nempe his in terris non sit felices, sed ut boni simus collocavit nos Deus. Quo ~~quisque~~ pretio, quo labore, qua sanguinis et sudoris impensa, ~~id~~ ~~ex~~ ~~nostro~~ ~~varie~~ cuique statutum est. Universa lex est omnibus: non autem universum vitae genus, nec eadem omnibus decreta est conditio. Quippe liberi nascimur, libertatis nostrae

(épreuve – Sénèque 126. L'idée y est. non le sentiment.

Sentamen facturi, aut ad honestum convertendae aut ad utile.
Hoc est nempe ~~tentamen~~, ~~hoc~~ vitae propositum, ut viam nostram
eligamus, et aut ~~hoc~~ virtutem ~~ejusque~~ severissimam animi animo
amplectamur, aut voluptatem molliorem que vitam sequamur. Cuique nostrum pro-
posita est quaestio, quam vitando eundem virtute, utrum cum ~~honestis~~ an vitiosis faciamus. Est
experimentum vita, non autem ~~in se~~ experimenti praemium habet:
luctatur virtus, alibi coronanda. Adversus casus nitatur ~~honestus~~ honestus; quae autem et
esset virtus, nisi ~~spectata~~ labore et aerumnis spectata: quis foret
honestus, nisi ~~hoc~~ nomen perpetuo conatu meruisset?

Non igitur praesentis vitae ea est solummodo conditio, ut
virtus et felicitas dissentire possint; satis demonstravimus ~~eas~~ dissentiam
omnino necesse ~~esse~~: quum virtutis fiat viventibus experimentum, quod nullo modo sine adversa fortuna fieri posset.
Cela est dans Sénèque – mais la récompense et dieu manquent – donc il n'a pas bien compris l'épreuve (132)

Non autem pro ingratis luctatur sapiens et moritur, ~~quippe~~ nempe
virtute et Deo. Haud incassum ~~sapientiae~~ virtutis austeritatem, ~~severi~~ officiaque
tristissima, disciplinaeque vigilantiam, molliori vitae, libidinumque
lenociniis, et voluptatis dulcedini anteponendam censuit. Quippe
qui affectus mactans, meruerit; nec certe periit meritum, meritique memoria.
Quidquid perfectus est, id illi imputabitur remunerandum. Invigilat
Deus, vulnera exigit, cicatrices ~~annumerat~~, praeliorum meminit,
victori ~~ut~~ praemium pollicitus ~~reservans~~. Quid ~~ref~~ querimini ~~interest~~ quod ~~utrum~~ asperrima
~~perpetiatur~~ honestissimus vir ~~fuerit~~, fortunae ictibus profligatur, calamitatibus oppressatur
si modo hac perpetua exercitatione se ipsam non deserat ineluctabilis
virtus? Ubi e pugna exibit fortis miles, palmam accipiet. Quid plura?

Hæc est vera et sincera præsentis vitæ conditio. Quam autem ut generose et omni animo amplectamur, necesse est et ~~singuli~~ immortali animo et judici Deo credamus, immortali nempe animo, qui præsenti tempore merendi jus sibi ~~fecerit~~ factum sit, alibi merito fruiturus; et judici Deo qui mirum hunc ordinem et decreverit, decretumque servet, virtutisque felicitatem, vitio miseriam promiserit et spondeat ~~asserens~~, ~~quam~~ ~~hirum~~, res his in terris sæpius dissociatas, ~~meliore in vita consociandas~~ nec autem dissociabiles, et meliore in vita conjungendas.

Nimirum Hæc ~~est~~ nostra est fides, eum tantummodo felicem fore qui honestus fuerit, nec aliam ~~securam~~ esse ad beate vivendum viam quam virtutem. Nec tamen cum Stoicis suffraganur qui unum et idem esse contendunt, et honeste et beate vivere. Quod in præsentis vitæ articulo statuerunt, nos in futuræ temporis spe ponimus. In posterum nos differimus ~~hanc felicita~~ quam ~~sibi~~ sapienti suo nunc ipsum vindicant. ~~Sequitur~~ Quum ~~virtutem~~ officium exequitur ~~assequitur~~ Stoicus sapiens, et ~~insuper~~ illico virtutis præmium assequitur, ita ut virtuti ~~super~~ et felicitas superveniat. Suam mercedem jam his in terris Stoica tulit virtus: nihil prospicit, nihil sperat. Triste præmium! fallax merces! Cui illudet Annæus quum ~~tur~~ turget ejus oratio ad laudandam virtutis inconcussam felicitatem quæ in se acquiescat, nullius egens, nihil infra aut extra se positum desideret, se unice et æternum contemplans, minime curans ~~de eo quidquid~~ aut de hominum contumeliis, aut de fortunæ injuriis, aut de carissimorum funeribus? ~~Quis est~~ Mira sane felicitas, certe invidenda, in qua describenda omnes conferuntur miseriæ: aut nihil ~~jam~~ solitum sonat hæc lingua, aut nihil humanum sapit hæc doctrina, quæ sic contraria conjungit.

Quid Stoicis defuerit, nunc facile videre est, ut veritatem de ea quæstione invenirent, et

~~Ita~~ ~~vitam~~ presentem vitam ~~d~~ definirent ut definienda est, ~~neque~~ ~~civitatis~~ experi-
~~aspernamur~~ ~~spectande~~ ~~vitatis~~ ~~theatrum~~ ~~agone~~ theatrum, miseriis plenum, in quo spectacula
virtus, potius remuneranda ? Desit ~~neque~~ haec generalis philosophia in qua
inniteretur eorum disciplina moralis. Desit et scientia animi, et Dei cognitio.
De quibus nihil habent eorum orationes quod certum sit aut definitum.
Quod autem ~~fluctuanti~~ Stoicorum philosophia de iis ~~deprehendi~~ potest ~~nec~~ ~~patitur~~ ~~neque~~
non est patitur aut immortalitati animi aut Dei providentia credidit.

Certe apud Annaeum ~~frequens~~ est sermo et de animo, et de Deo, vel
vel ejus providentia. ~~Quibrantem~~ ~~de~~ ~~tribus~~ ~~hoc~~ omnia pretendantur, considerandum
erit quod minime ad ~~hanc~~ usum ~~et~~ talia vocabula ~~et~~ adhibeat, ut ~~decet~~
admiratio, si modo meminerimus prius rhetorem fuisse auctorem quam
Stoicum, nec ita juveniles artes oblitum, ut ~~non~~, si ~~de~~ decoris occasio
& magnificentia ~~illum~~ verborum animo abstineat ~~vel~~ ~~si~~ ~~quae~~ ~~tam~~ ~~magnifice~~ sonent,
~~potius~~ ~~apud eum valeant significat~~ tam pulchre sonantium, nil ~~autem~~
significantium. Ad magnas voces currit orator, res negligit philosophus, et
spiritus, si quando explanare tentet. Et animum, et Deum, et immortalitatem
~~magno~~ ~~in~~ ~~civium~~ oratione ~~apparato~~ tante apparata ostentat. Quemnam ~~animum~~ ~~habere~~
animum ~~qui~~ ~~Deus~~, quam immortalitatem, quem Deum, quam providentiam
esse credit ? ~~Verba dicentis~~, ~~non~~ si verba discusseris, tristissimam
doctrinam vobis invenire erit, quae ~~subtilior~~ ~~corpus~~ ~~animum~~ nihil aliud
esse animum quam subtilis corpus, nihil alium Deum quam aut universam
naturam, cujus ventum summum, aut inluctabile fatum, nihil alium hanc
promissam immortalitatem, nisi aut hanc animorum dissipationem ~~aut~~ in antiqua
elementa redemptionem, aut conspirationem ~~et~~ in unum cocytium ! Haec
sunt cum reliquis Stoicis morine concordia ; nec certe aliquis nos injustius
erat, si Stoicis decreta adverseremur, ~~et~~ in praesenti tempore affectum, et
in futurum spem, et Deum, quo judice sanciatur virtus.

Dis irrepse Stoici qui nec fortuna premia sperantibus, nec Deum liberum et providentem, agnoscentibus ~~vitæ~~ multitudinem, nec immortalitatem expectantibus, austera nimis videbatur vita, et tristissima hæc felicitas qua immiseri cos ~~eos~~ damnabat philosophia. Quæ quidem [illegible] beatam vivendum ~~spem~~ habenti viventibus, ~~eripiebat~~ tamen in præsenti vita circumscripta tenebat, miseria abundanti, sine se, sine affectu. Nunc velim Brutum videam intelligimus, post Philippicum cladem, fugitivum per fugam acti, sibique mortem consciscentis, ~~vitamque~~ ~~non sine~~ expirantis ~~cum celeb~~ ~~non sine~~ ~~cum~~ et dum vitam exspirat, Stoicæ virtutis Cavitatis Cæsari iniquæ tam crudeliter misericordi illusisset felicitatem pollicita! nec aliud permittens nisi in quodcumque ~~cum libertate~~ humana libertate! Nam, o Brute, hæc Christianæ virtuti dirus imprecatus es, quæ sibi cum et novit, et exercere fas licitum, quæ ~~non~~ te, vel proscriptum, desperatione devovit, eadem et proscripto, ad cælum usperas oculos erexisset, ~~amore~~ et ~~fortuna~~ de humana libertate aut humana felicitate, non de cælestibus præmiis desperantem. Hæc Hæc erat unica spes Stoici ~~Stoicis~~ quærendi, vitæ quæ ~~vita~~ miseriæ obnoxiæ ~~evitandi~~ in extremis refugium, remige voluntaria mori: brevis sane philosophia quæ ad ~~hoc deducebat~~ confugientes beatos ~~illusisque suos~~ ita ægrotantibus animis, aut proscriptis fortunis mederetur!

Quamquam ne ~~illos~~ nimia severitate ~~in~~ injustos ~~fecisse~~ videam Stoicæ disciplinæ, meritumque hanc rem tribuendo ~~videamur~~ firmum faciamus. Bravorum certe Stoici qui summum ~~bonum~~ felicitatem virtutis in ~~animo~~ conscientia collocaverunt, idque demonstrandum, invicta animum experientia, invicto tenax unica propositum sustinerent, aliquem tenuisse ideo felicem esse, quia beatus. Quod ~~non sine humanæ naturæ injuria constitui potest~~, at esse, nec minimo in vita at talis doctrina quamquam magnum excitat animum, ~~forte animum~~ nam nullius frugi est, vel ad eos qui ~~minus~~ in ea ~~exercenda~~ fideles se præbuerunt ~~præstitit~~ ~~non potest~~ ~~non~~ ~~requisitum esse~~ ~~non~~ ~~potest~~ ~~non~~ ~~deest~~ voluntatem ~~libertatem~~ firmam. Certe non ~~Stoicæ~~ Stoicæ ~~contagione~~ ~~corrupti~~ vidit animum. Fortius locutus est quam egit. Nec ~~in~~ minus a contactu vitiorum puram conscientiam, quæque manus servavit. Hanc autem sententiosam severitatem, hanc et austeritatem primi fidem

(Dans le décret des mœurs)

et illius quanquam saepius declamatae, sapientiae familiaritatem, inutilem tamen fuisse aut viventi aut morienti credis? Vita ejus, etsi non citra crimen fuerit, haud certe sitra improbissimorum invidiam fuit, quasi iis libidinum et infamiae exprobratio esset, non dicam virtus ejus, sed vitiorum mediocritas. Quamvis procul a sapientia abfuerit, ejus tamen imaginem in animo et quasi ante oculos sibi usque proposuit, qua visa, in corruptissimi saeculi infamia non omnino animum polluit virum et fortius mortuus est, quam ab eo exspectandum erat. Huic concessum fuit, ut morientis Catonis quam tam saepe miratus fuerat virtutem, moriendo aemularetur. Ac etiam in ejus anneo morte invictum robur, aut fortitudinem aut praesentem animus, dum quod desideres, amicis illacrymantes, solatiis, et cum magna firmitudine dantem, et jus liberatori, quando quum jam supremis admoveretur, libantis. Cujus si vita minus, certe mors Stoicum decet. Non invictam in vitae mediocri tentamine, invictam autem in magno mortis experimento mentem exhibuit. Se vere Zenonis Cleanthisque discipulum approbavit, leto illudens, et Neroni. Hoc ausus, sua praestitit doctrina, ut in extremis nobilissime cadere. Hunc autem felicem dicemus etsi cum virtute cadat, quam et amicos suos et carissimam uxorem jubente tyranno, deserit? Fortem certe et magnanimum miramur, non felicem. Non impar est miseriae, sed non est autem quod miserum esse neges, praesertim quum morituri animus, nullum praemium speret, nullam mercedem, in antiqua elementa rediturus?

Quid ex universa hac argumentatione concludemus? nisi tristissimam esse, nec sine humanae naturae injuria constitui, et Stoicorum illam quam angelorum est Seneca doctrinam quibusdam beate vixisse dicit, qui honeste vixerit, et nihil insuper illi petendum, qui cupiditates et naturae praemium praecidit nulli parcens. Qui vel virtuti hisce adminiculis interdicit, sic scilicet futurae felicitatis, et judicio Dei fide: qui, tandem verbo nescio quam morosam et sapientiam virtutem sibi finxerunt, et dulce divinae affectus carentem, et jure sperandi, et divina providentia, certe miserrimam, quam et dulce divinae affectus careat &c.

Stoïcisme

Rappeler les Stoïciens au sentiment des réalités de la vie — faire descendre le sage de ce piédestal où ne doivent l'atteindre ni les passions ni la fortune — Il a beau se targuer d'indépendance, il ne peut arracher son cœur de sa poitrine, ni briser les mille attaches par lesquelles la nature l'enchaîne à ses semblables. Il a beau faire, à moins de tarir en lui les sources mêmes de la vie, il faut qu'il aime et dès lors qu'il souffre.

Sunt lacrymae rerum et mentem mortalia tangunt.

Le souverain bien se compose de 2 éléments la vertu et le bonheur. La vertu dépend seule de la volonté, mais elle est liée au bonheur non dans l'intérêt par le rapport de la cause à l'effet mais par celui du principe à la conséquence.

15

Ce rapport ne peut être réalisé dans l'ordre de la Nature ; aussi la raison conçoit la nécessité d'un Dieu tout à la fois législateur et juge.

---

lettre gén.
Mathilde
Mathilde
académie
proverbe

lettre parti
1° billet confident
2° difficultés pour confidence
3° pour M. Chenevert
4° pour sa maman

... latratis quasi aliena virtus exprobratio delictorum vestrorum sit (

Se tuetur alienarum virtutum exemplis.

72

Non est quod ... infra se positam felicitatem

Respondet Seneca, praecepta esse bona, etiam citra effectum.

magnificum exemplar sapientis (XX).

curieux acte d'accusation contre lui même (XXI) quomodo respondent

Est major materia sapienti ~~expl~~ animum explicandi suum in divitiis quam in paupertate (XXII)

fatetur divitias aliquid adjicere ad perpetuam sapientis laetitiam. (sibi in hoc contradicit) indifferentia sane, habent tamen in se aliquid pretii .. (XXII)

non philosophis pecunia interdicit (XXIII) qua conditione, si nulli detracta ... (sed Britannico?) si eas habeat, non ab iis habeatur

Quomodo differenter divitias a sapiente et ab insipiente tractentur divitiae (XXV)

Magnifica Socratis oratio (XXVII) divisions de la philosophie (89)

~~non continent après la mort (54)~~

Epitre (4. 16. 17. 23. 27. 31. 70. 71. 72. 74. 85. 92. 98. 113. 118.)

(94. 95. Des maximes générales et des préceptes morale générale et appliquée
89 - divisions de la philosophie
54 - non d'immortalité personnelle)

Epicurei sensibile judicant bonum
Stoici intelligibile. (voluptatis virtutisque societatem facit Epicurus)

1° Pectam Epicuri argumentis exagitat, ita autem ut non Epicurum incuset, sancta et recta praecipientem, (§ 13) sed discipulos qui praetexto philosophiae nomine, se totos voluptati tradunt. (Insistere in hoc veritatis vestigio)

2° Summum bonum definiendum curat, vitam beatam in virtute unice collocat, quidquid extra eam est negans, et voluptatem quasi summi boni injuriam exagitans.

In unum confundit perpetuo summum bonum et vitam beatam, virtutem et felicitatem.

Non gaudium quidem quod ex virtute oritur, quamvis bonum sit, absoluti tamen boni pars est (§ XV)

Deum sequere (XV) Deum effingas (XVI)

Résignation | Quidquid ex universi constitutione patiendum est, magno nisu eripiatur animo;
In regno nati sumus: Deo parere libertas est.

In virtute vera felicitas. | De virtute gratuita | 1° ils confondent l'effet avec la cause, le bonheur avec le bien
2° cette confusion du souverain bien s'accomplit réellement que ds la vie supérieure. Immortalité des stoïciens

3° Sese patrocinatur ut pote lacessitum qui fortius loquatur quam vivat (XVII)

Non sum sapiens — (mirè quidem responsum)

Plato, Epicurus, Zeno, non quemadmodum ipsi viverent, sed quemadmodum vivendum esset. (XVIII)

De Constantia sapientis.

reproche d'inconséquence aux Stoïciens : „Magna promittis, deinde in eadem quae caeteri descendis." (III) — nemo erit qui sapientem lacessat? nihil in rerum natura tam sacrum est quod sacrilegum non inveniat; sed non ideo divina minus in sublimi sunt, si existant, qui magnitudinem, multum ultra se positam, non icturi appetant.

Impossibilité stoïcienne. Sapiens nihil perdere potest; omnia in se reposuit, nihil fortunae credit, bona sua in solido habet. Ea quae nutum fortunae sequuntur, adventitia et extrinsecus posita; ideo non ut propria diligit. (V)

Ce n'est pas un idéal que ce portrait du sage invulnérable: non est quod dicas hunc sapientem nostrum nusquam invenire. non fingimus istud humani ingenii vanum decus, nec ingentem imaginem falsae rei concipimus; sed qualem confirmamus, exhibuimus et exhibebimus. (VII) (Cato)

— De otio sapientis. —

de la folie de ceux qui règlent leur vie sur l'opinion. aliud ex alio placet; fluctuamus; petita relinquimus, relicta repetimus; alternae inter cupiditatem nostram et poenitentiam vices sunt. Pendemus toti ex alienis judiciis. — in otio et solitudine nos reparamus. sed aliquis dicet: Epicurum sequeris otium commendantem, non Zenonem usque ad ultimum vitae finem luctantem ...

Eclectisme. Haec stoïcis facere ostendam; non quin legem dixerim mihi, nihil contra dictum Zenonis Chrysippive committere; sed quia res ipsa patitur me ire

in illorum sententiam; quam si quis unius semper sequitur, non id curiae, sed jam factionis est. (XXX)

Il ne nie pas les obligations sociales. Hoc ab homine exigitur ut prosit hominibus multis deum grandes républiques : celle de l'univers — et la république locale où nous sommes nés (XXXI)

Natura nos genuit et contemplationi rerum et actioni. (démonstration que l'homme est né pour la contemplation (XXXII) (car une action déjà)

Et Cleanthes, et Chrysippus et Zenon non segnem egere vitam; invenerunt quemadmodum plus quies illorum hominibus prodesset, quam aliorum discursus et sudor.

De tranquillitate animi.

Quaerendum est quomodo animus semper aequali secundoque cursu eat.

fastidii pulcherrima descriptio (II) — Qui multa agit, saepe fortunae potestatem sui facit (XIII)

ad jocos aliquando mens est revocanda (non ab ebrietate dissuadet) (XV.)

(Le secret du bonheur stoïcien : ne pas espérer — ne pas craindre
ne pas jouir — ne pas souffrir)

Excerpta ex epistolis quae ad beatam vitam pertinent

Virtutis fundamenta in voluptate (Cicéron), tanquam in aqua, jacit Epicurus. Annaei moribus oratio refellitur, qui dum divitias contemnit, augendo laetatur. beatae vitae apud Epicureos fit domina fortuna; apud Stoïcos, unice domina libertas. Apud Epicureos virtus sane aliquem locum habet, sed tanquam voluptatis ancilla et famulatrix.

Nos docuit Annaeus vivens sua facta cum oratione discrepare, moriens consonare. — Sa mort seule eum vindicavit

5° Caractère aristocratique de ce bonheur — (c'est de la science) Quatuor nobis reprehendenda videntur | ils confondent la liberté et le plaisir

1° Negare quaedam bona esse bona; mala autem quidquam esse mali — Contra hoc fit contra naturam ejusque interpretem communem sensum. Hoc non ad vitae usum pertinet; secunda moralis infra priorem et in qua restituuntur haec humanae naturae unde prius subducta violentiis fuerant

2° — Contradictio ei doctrinae subaret quae negat quidquam esse beate vivendum, idque definiendum curat.

3° — Confunditur causa et effectus. Certe virtus causa est beate vivendi, non autem est ipsum beate vivere (Erreur de l'antiquité qui posait la question du souverain bien d'une manière absolue. — ~~Non est~~

4° — ~~Non est~~ Stoïci contra Epicureos bene dicunt. Non autem eorum doctrina reprehensione vacat. Non humana est. Non his in terris non hac in vita invenias virtutis et felicitatis consensum. In posteriori vita hoc fiet. Sunt quaedam felicitatis partes in virtute, non autem felicitas perfecta — (Doctrine de l'épreuve) Hanc animo non intellexerunt Stoici qui nescio quem Deum excogitaverant in quem perditi homines post mortem ruebant

Excerpta ex epistolis

emendato et composito animo frui (lettr 4)
aequo animo vitam relinquere oportet (Ibid) paupertas laudatur (Ibid)
Corpori consulendum non serviendum (lettr 15)
beatam vitam perfecta sapientia effici (lettr 16)
philosophandum est, vel si casus, vel si arbiter deus cuncta disposuit (16)
multis ad philosophorum Artitere divitiae (lettr 17
naturalia desideria sunt finita; caetera supervacua (lettr 16)
Epicurum saepe citat recta praecipientem (lettr 16 et 17) – 21 – 23 – 24.
Pelectisque (lettr 21)
Ad summum pervenit qui felicitatem suam non in aliena voluptate posuit (23)
de tuo gaude. (23)
de futuri metu, frivolisque formidinis causis (24)
Lucilium securum mortis esse docet. seque ipse confirmat (24)
Senecae demenda est persona, reddenda facies.
Animus est qui nos dignos deo fingit (31)
du suicide (70) – de morte ultro appetenda – sapiens vivit quantum debet, non quantum potest (70)
summum bonum in virtute – paria omnia bona (71) quia nihil est boni extra virtutem, et bona fortunae ii aliena sunt qui virtutem possidet, et in ea summum bonum idem esse veritatem et virtutem cum Socrate contendit (71)
Nos, qui beatus est, in summo bono non est – Et qui in summo bono est qui in virtute, beatus est igitur qui virtutem habet. (Ibid.) nihil de se dare fortunae sapientem.
Separatio hominis in duas partes – irrationalem – rationalem (Ibid.)
le bonheur mis dans la vertu – la vertu dans la raison (Ibid – p. 668)
quomodo sapiens patitur incommoda (72)

Quod malum est nocet; quod nocet deteriorem facit; dolor et paupertas deteriorem non faciunt; ergo mala non sunt. (p. 716) 75

proscribuntur etiam ingenuae artes tanquam supervacuae (épître 88.)

Divisio animi in duas partes — rationalem et irrationalem — rationalis plurimum confert ad beatam vitam. Irrationalis pars animi duas habet partes (θυμὸς καὶ ἐπιθυμητικόν) — In eo ultimo Epicurei finem bonorum locant) — (p. 751)

Contradiction perpétuelle — il dit que le sage s'il est au choix, choisira les biens plutôt que les maux du corps — mais pourquoi? impossible de le dire (p. 752)

Quomodo nullius boni corporalis indiget sapiens (p. 754) — belle description de la vertu divine (755)

animus est fortuna potentior (ép. 98)

fausseté des biens extérieurs — exibit gaudium quod intravit. at qui in se gaudium perpetuum fovit, servabit intra se.

souffrances perpétuelles de la passion (ép. 98)

Semper exempla eadem redeunt mucii ignem vincentis, crucem Regulis; cicutam Socratis; exsilium Rutilii; mortem ferro adactam Catonis (p. 787). — Rubricii divitias et rejicientis quum imperator esset, et notantis, quum censor; tubernis fictilibus in pullica coena utentis, eoque ostendentis se paupertatem et se dignam et Capitolio judicare (p. 787).

an virtutes sint animalia (des êtres à la façon de Platon) (lettre 113) (animi sunt ita dispositi)

Stoici omnino expellunt affectus (lettre 116) = Peripatetici temperant. Sed quomodo salubris esse potest morborum mediocritas? ~~[illegible]~~ vel amico mortuo dare lacrymas malum est. Quomodo se explicat affectus, ubi eum incipere permiseris (p. 840)

Jam illud Stoicis objiciebatur quod nimis magna promitterent (841)

La manière de prouver le bonheur : 1° à priori. Nihil potest esse extra virtutem [p. 754] – 672
(1) imperfectissimum doctrinam
cum scit et opera – et affectus – 2° les gestures veulent malheur, bonheur, c'est le bonheur (712 672)
et Deus. Mancipii fortunæ fictilis qui cupidines audit.
Il y avait d'autres biens, jugeait = puisque heureux sont souvent privés deux
Excerpta ex epistolis (Senecæ) biens (670)

Qui alia bona judicat ac virtutem, in fortunæ venit potestatem, alieni arbitrii fit.
Description de cette dépendance de la fortune.
Belle comparaison des diverses sortes de la fortune avec celles de cirque [p. 670]
tous ces biens ne sont pas des biens – on nous donne plus heureux que Dieu qui ne les a pas – [765]
respondet Epicureis (ibid.) + falsa Epicureorum bona quibus opponit vera.
quamvis etiam hunc attendum sit – l'esprit des enfants – de la patrie – [672]
non magis mala hæc opinione constituta timemus, quam ea dolemus.
Neque quidquam laudatur, cui congratur, quod illi proprium est. (ou autrement les choses par rapport à la fin qui leur est propre) [76 – suite p. 678 / p. 679] = bonum est homo in ratio
explicita et recta est, et ad naturæ suæ voluntatem accommodata.
Si hanc opinionem receperit aliquid bonum esse præter honestum, nulla non vertet
laborabit. nulla enim obtineri poterit, si quidquam extra se respexerit [680].
Sequitur inquietudo et ἄπιστος omnis cruciatus [680]

Hic vendorates quidam affectus in sapiente tolerandos esse [85°. [p. 711]
describitur vita beata cupiditate imperturbata. #

Illud præterea judico observandum, me duce, quæ separatim probanda sunt, nisi omnia
per se enim colligitur, unum bonum esse, quod honestum; per se tutum, ad vitam
beatam satis esse virtutem. Si unum bonum est quod honestum, omnes concedunt
ad beate vivendum sufficere virtutem; e contrario non remittetur, id beatum sola
virtus facit, unum bonum esse quod honestum est. [713]

Epicurus captatur
Si beata vita summum bonum est, eadem et beatam perfecte beata nec ullius indiget;
ergo nulla alia res bonum est; nam vitam nec ejus indiget et perfecte beata est.
Sunt igitur bona falsa et quæ tantum modo constituit opinio [quidquid dicunt veteres virtutem ils sont bons
(sans richesses) sans vertus jamais les gens
beata vita una est, non sunt plures beatæ vitæ [714 volupté sans vertus ils sont bons]

Excerpta ex Epistolis.

Sæpe a Stoicis dissentit, nec eum fatendi pudet, non tamen sine aliqua effusatione: ... tu mihi tales quæstiunculas ponis, in quibus ego nec dissentire à nostris, salva gratia, nec consentire, salva conscientia, possum. (Ep. 117.)

Subtilitates Stoicorum incredibiles (l'autorité est un bien, mais ce n'est pas un bien d'être sage) (Ibid.) Transcurramus solertissimas nugas, et ad illa, quæ nobis opem aliquam sint laturæ, properemus. (lettre 117)

Quid sit bonum. Varia ejus interpretatio fuit... (Quod sit petendum) p. 848

Quid intersit inter bonum honestumque. aliquid inter se habent mixtum et inseparabile: nec potest bonum esse, nisi cui aliquid honesti est; et honestum utique bonum est.

Quid ergo inter duo interest? Honestum est perfectum bonum, quo beata vita completur, cujus contactu alia quoque bona sunt.... Bonum societate honesti fit; honestum per se bonum est. Bonum ex honesto fluit. Honestum ex se est.

alii sic finierunt: Bonum est quod secundum naturam est. — Quod bonum est, secundum naturam est: non protinus quod secundum naturam est, etiam bonum est. Sunt multa secundum naturam quæ tam pusilla sint, ut non illis boni nomen conveniat. Ipsa magnitudine bona sunt.

(Tout ce qui est selon la nature n'est pas bien. Il faut que ce soient de grandes choses pour qu'elles soient bonnes — (quelle contradiction!) (ep. 118)

Quomodo boni honestique notitia ad nos pervenerit (lettre 120)

Hoc nos natura docere non potuit; semina nobis scientiae dedit, scientiam non dedit... nobis videtur observatio collegisse, et rerum factarum inter se collatio: per analogiam intellectum est et bonum et honestum... Noveramus corporis sanitatem; ex hac cogitavimus esse aliquam et animi. Corporis vires; ex his collegimus esse et animi robur (&c) (V. 852)

Praeclara facta vidimus... ex his speciem ingentis boni traximus... Haec facta imaginem nobis ostendere virtutis... Duo mala interdum speciem honesti obtulerunt, et optimum ex contrario nituit (mentitur prodigus liberalem &c). Sunt quaedam virtutis vitia confinia.

(C'est ainsi, par l'expérience que nous avons formé en nous le type du bien)

Stoici imago... civem se esse universi et militem... arbitrii sui totus est.

Mépris sublime du corps et de la mort. (854)

Quodque animal primum constitutioni suae conciliatur (tout être s'accommode tout d'abord à sa constitution)

Réfutation des Épicuriens qui prétendent que nous connaissons le bien par les sens... si de bono sensus judicarent, nullam voluptatem rejiceremus... (forte discussion) (V. 866 lettre 124)

ad bonum perveniet infans quum ad rationem

Rationale animal es? quod ergo in te bonum est? perfecta ratio. Hanc tu ad suum finem evoca, in quantum potest plurimum crescere... Hunc beatum esse te judica quum tibi ex te gaudium omne nascetur. Bonum tunc habebis tuum, quum intelliges infelicissimos esse felices.

De vita beata

1° Contemnit vulgi opinionem. argumentum pessimi, turba est vulgum autem tam chlamydatis quam cornatos vocat.

2° Indépendance. Non alligo me ad unum aliquem ex stoicis proceribus (III) est et mihi censendi jus.

3° Beata est vita, convenienter naturae suae .. si sana mens est — septa temporibus; usura fortunae muneribus, non servitura. (III) alice definitiones.

4° Voluptas sola est, voluptatum contemptio. Inde quies mentis (V).

5° Epicureos confutat (VI) sibi contradicunt quum dicunt jucunde vivendum esse, sed non inhoneste.
Confertur magnifice virtus et voluptas (VII)

6° Ad beate vivendum natura duce utendum est; hanc ratio observat, hanc consulit. Idem est ergo et beate vivere et secundum naturam describitur summum bonum (VIII) (ratio capiens in sensibus principia)

7° Objicit Epicureus virtutem coli quia voluptatem praestat .. minime; petitio virtus ipsa; nihil ultra. (IX)

8° Epicureus affirmat non posse jucunde vivi nisi simul et honeste .. (X), sed temperantia tui boni injuria est (si le plaisir est le souverain bien, le mindere c'est le diminuer)
Multi voluptarii non honeste vivunt (Nomentani et Apicii — XI)
Deinde multi vitiis suis sapientiam inscribunt, et abscondenda profitentur.
Hoc est cur ista voluptatis laudatio perniciosa sit, quia honesta

praecepta intra latent; quod corrumpit, apparet (XIII).

[Il accorde que l'intention d'Epicure et ses derniers préceptes sont bons, mais l'affiche de son école (titulus scholae) est mauvaise, et beaucoup en profitent.

9° oportet omni casu (~~voluptatem intramque ire~~ di) hoc comitatu placet ad virtutem ire | oportet voluptatem ancillam tantummodo esse, non virtutem

10° Quid pollibet in unum virtutem voluptatemque confundi? quia pars honesti non potest esse, nisi honestum. qui voluptatis virtutisque sociatus facit, se sub jugum mittit. nam incipit illi opus esse fortuna & ... (XV

~~Sapiens non patiens tantum sed vi~~

11° nécessité de la résignation volontaire. Quae dementia est potius trahi quam sequi? In regno nati sumus. Deo parere libertas est.

12 In virtute posita est vera felicitas. quid deesse potest extra desiderium omnium posito (XVI)

13° Contradictions tirées de la vie de Sénèque. (XVII et XXI) — non sum sapiens (XVII) — ~~Haec~~ objecta multa fuerunt cuique sapienti — (XVIII) — excellence des préceptes (XX)

14° Beau projet de stoïcien (XX) beau, même s'il ne s'y tient pas (XXI).

15° Major materia sapienti viro est animum explicandi suum in divitiis quam in paupertate (XXII) — mei sunt divitiae; tu divitiarum.

16° Les richesses du philosophe ne se conquèrent pas de larcins — il dira: venez entrez — reconnaissez ce qui est à moi (XXIII) — il fera des présents.

17° Divitias nego bonum esse; nam si essent, bonos facerent; ceterum et habendas esse et utiles fateor (XXIV) — démonstration qu'elles n'ajoutent rien à la valeur de l'homme (XXV)

18° J'aime mieux les vertus (tranquillius exercendas, quam eas quarum experimentum sanguis et sudor est. (XXVI)

19° Socratis proratio | Libertas ex me pendet — hoc verum est — ergo felicitas — ~~erras, Seneca~~ (49-55-60 — Jules Simon) — Suicide (asile contre la douleur.

— Proœmium. —

78

Quæ de beata vita scripserit annæus exponere, expositaque judicare, quidque in iis probabile, quid censura dignum sit disceptare, nobis haudsine fructu quodam fore visum est, quum primum et moralis ferè totius stoicorum philosophiam summam in hoc in eâ quæstione quasi inclusam teneamus; nobis adfutura sit magna ad annæum argumentorum copia, et in hoc præcipuum tractandum summa operum ejus redigi possit. In eâ præsertim stoicæ doctrinæ vitium deprehendi possit, unde cætera quasi ex fonte defluant.

Hujus opusculi materiam quum ex libro de vita beata inscripto tum ex epistolis ad Lucilium sedulè collegimus, ad id conati, ut brevissimam hujus doctrinæ materiæ compendium faceremus, et ad circumscriptam doctrinæ corpus errantia fragmenta premeremus. Primum quærere summatim curabimus, dum quomodo Epicurius sectam de vita beata annæus confutet; tertio quam peculiarem de ea constituat doctrinam; ad quod accedet hoc nunc annæo jure nostro quæsitum vitæ cum doctrina congruentis fuerit, minimo consonet, an sibi objicientium vitandigenus argumenta discutiat. Ex quibus breviter expositis quomodo plane adjudicandum sibi videatur de vita beata moralis annæi disciplina dicendo concludemus.

Et primo quid præcipui inter philosophos præcipue de eâ quæstione præ tradiderint, [illegible]

Et quum deinde in hoc exemplar peculiariter editus esse annæus, ut scriptis simul et vita probet quam potissimum peccet et stoicorum philosophia moralis preferri possit

I

~~ad vir~~

Nemo non ad beate vivendum ~~beate~~ enixe tendit; ~~ad~~ ~~quum~~ dum autem omnes ad hoc unum et idem conspirant eos, per varium iter ~~vias~~ grassantes videre est, nec est quod mirerit si tam pauci ~~ad~~ tantis viarum erroribus inflexi ~~perv~~ ad optatum finem perveniant. Quod si aurem humani generis voci admoveas, ~~gentis humanae~~ lamenta undique accipies, ~~et gemitus~~ aut felicitatem rogantium ~~exorantium~~ ~~quaerentium~~ aut ea ~~aeque~~ in falsis petita ~~gementium~~ nec reperta gementium, utrinque Deum et fortunam incusantium, ~~aut~~ philosophiam ~~quae~~ ~~aut~~ religionem diras imprecantium quae vota ffellerit, ~~utraque~~ et nimis credulos promissorum mendaciis deceperit. In ~~tanto~~ eo strepitu tantoque precum et lamentorum tumultu, quid inferendum est ~~possumus~~ nisi fere universum dolere hominum genus, nec, nisi paucissimis, ~~alicubi~~ usquam inveniri posse qui contenti et felices, composita bene mente, vivant. Quippe miseriarum copia impletur terrarum orbis et hominum vita; poetae aeque et philosophi in ~~omni aetate~~ per universa secula ~~aetates~~ personantes hominum gemitus exceperunt, exceptosque seu carmine seu doctrinae tradiderunt ~~consecraverunt~~, ~~ita ut nihil aut~~ ita ut nihil sit frequentius usurpatum ~~aut magis~~ tritumque usagi ~~notum~~ ~~quam~~ aut perpetua illa et quasi furioso ~~humani generis~~ ad felicitatem humani generis concursu, aut ~~perpetuo~~ decepta ~~spe et~~ aeternaque infelicium querela.

spe indesinenti

Proœmium

Quò vergere debeamus, quibus viis felicitatem inventarissimus, omni ætate inter homines philosophorumque sectas contentiose disputatum est, et quæcumque se obtulit doctrina, secum et spes novas auspicata est, reperiendamque beate vivendi regulam definiendam suscepit. Jam prudens diversissime eam quæstionem versavit humanum ingenium: quis enim et philosophorum institutio et mire inventa, et numeret? Ecquis non de beata vita doctrinarum varietatem non miretur ab ætate Varronis qui jam fere trecentas recensuit! Circumspicias si præsentem in ætate circumspicias, num de beate vivendi de care magis apud nos quam apud Græcos consentiebatur? Ubi quid fixum et instabile et inconcussum inveniat? Quis in doctrina solidius quam in fluctu felicitatis tuæ fundamentum jacias? Ubique enim circulatorias artes et mirabilia medicamenta jactitant multi, qui uno libro humani totius generis sanitatem includant magnoque clamore petant ut in societate tanquam in animo vili experimentum facere liceat. Quid autem, quid fit tanta scientia, tam multis libris et opusculis, et orationibus, nisi ob ipsam promissorum magnificentiam sæviore infelicitas?

Ut autem et præsentis et futuri temporis curam omittamus, nosque ad veteris philosophiæ studium animo referamus et cum nosque a nimiis recentioribusque nostræ ætatis studiis subducamus, nostrum ad veteres philosophos referamus animum, in quorum doctrinis

ne erremus, ~~[illegible]~~ nos premuniet seculorum experientia, et ille generis humani sensus communis, veritatis integer judex summusque arbiter.

Quod ab antiquitate perfectissimum et absolutissimum de vita beata ~~[illegible]~~ excogitatum est, id et apud Platonem, et aristotelem ~~apud Epicurum, hominemque ejusque discipulos reperire est~~. Quorum brevissime sententiam exponemus; ~~quippe enim~~ Ubi enim de qualibet veteris philosophiae quaestione tractatur, utrumque de ea augurem interrogare decet, ~~tanquam ab utroque principium petere~~ et ~~[illegible]~~ quaerendae veritatis utriusque auspicio principium inde petere. Ex alto Graecae philosophiae cacumine in aeternum fluunt ambo fontes, unde posterorum aetates ~~[illegible]~~ quaeque vicibus suis, ~~haut sapient~~ indesinenter ~~hauserunt~~ derivant, salutarem undam hauriuntes non ~~exhauriunt~~ salutarem undam hauserunt.

+ qui alias omnino damnaverit, damnatasque aut odio aut contemptu propulerit, alias partim approbaverit, partim ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ quippe altissima ambitione magnificas, sed nullius quoad vitae usum frugi.

(Homini semper sibi simillimos, et secum vel in diversitate aetatum constans ~~optio datur~~ ut Herculi juvenis, optio datur, utrum jucundam ~~[illegible]~~ sequatur an ~~[illegible]~~ Unde pendet ~~et~~ annis ejus vitae summa ~~[illegible]~~ cujus, ~~facta~~ electione facta, aut libidon fiet domina aut virtus.)

Aeterna de beate vivendo agitur controversia, quia aeterne de bonorum et malorum finibus disputatur. Quod si quid sit ~~extra~~ summum bonum inter homines conveniret, haud jam incertum foret quid sit beate vivere. Ubi his enim duobus, aliud tanquam

Ante autem quam peculiarem nostram materiam aggrediamur, opere pretium esse arbitramur paucissimis verbis quae ~~annaei natura~~ sit annaei et methodus et philosophiae ~~natura~~ notare. Cum ignoto non hanc controversiam agere decet, cognoscamus oportet quis sit, ~~unde~~ quod ingenium, qua via incedat, quibus vestigiis, ad quem propositum finem.

Stoïcus est Seneca, is autem stoïcus qui nullius verba jurare addictus liberam opinionem tueatur, nec servitutem unquam doctrinae ineat. [Letter 21]

Epicurei beatam vitam sine virtute, Stoici virtutem sine beata vita ~~occupaverunt~~ ~~susceperunt~~ idque demonstrandum suscipiant, ~~alii~~ ~~quod non demonstrari potest~~, ~~que~~ summam rerum seu in beata vita, seu in ~~honesta vita~~ omnino esse, quod nullomodo demonstrari posset, quum et beate vivant Epicurei, ~~vere~~ honestum negligentes, et hauste vivant Stoici, sed infelicitas. Caveamus autem ne, ~~utrorumque exemplo~~ aut summum bonum virtute careat, aut virtus bono ~~memine~~ dummodo meminerimus.

Idem enim philosophis evenit quod unicuique nostrum. Nobis enim, ut Herculi juveni optio datur, utrum jucundum ~~secuturi sumus~~ sequamur, an honestam. Ex quo pendet nostra vitae summa, cujus, electione facta, aut libido fiet domina, aut virtus. Quod haec duo intersit, dicere, supervacuum.

Non nobis in mentem venit omnia quae ~~nobis~~ de vita beata tradiderit antiquitas, aut in Platonis aut in Aristotelis aut in Academicorum libris, quod ~~et nimis~~ immensus foret labor, sed ea tantum quae sensit annaeus, aut ex Stoicorum praeceptis hausta, aut ex intima sui opinione. Visum est enim haud supervacuum fore opus si ad vivum exprimamus quomodo ~~ut~~ liberum ille ~~philosophus~~ beate vivendi rationem constituerit quae Stoico nulla deberet esse. Cujus ~~studii~~ doctrinae quasi in limine occurrit inevitabilis Epicureorum confutatio; aeternos enim hostes nemo Stoicorum non negligit; nempe sentit in iis esse ~~et~~ illecebras quae ~~hum~~ vulgus captent, et blanditias ~~nullis~~ ~~philosophis~~ quae facile mollibus animis lenocinentur eosque Epicuro ~~adiciunt~~ devotos agglomerent.

~~Causa est, aliud tanquam effectus.~~

Aeterna de beate vivendo agitur controversia, quia ~~fere~~ doctrinas ~~apud annos, excepta Christi~~ ea quaestio cum germanissimo ~~quaestione~~ confunditur, quis sit bonorum finis. Ab ~~nullo~~ nulla ~~antiquae~~ philosophiae secta apud antiquos divisa est quaestio quod tamen necesse esset, quum multum intersit ~~bonam~~ bene et beatam ~~vivendi rationem~~ vivere, sicut posterius a nobis demonstrabitur. Ex his enim duobus ~~rebus~~ aliud, scilicet bene vivere tanquam causam esse arbitramur, aliud, beate vivere, tanquam effectum. Non autem, ut antiqui nimium crediderunt philosophi, his in terris ~~et ea vita~~ ~~fit~~ adimpletur ille bene et beate vivendi consensus. ~~Ex~~ Quippe ~~in nostra humana vita~~ in praesenti vita aliud ad aliud tendit non pervenit; ~~non jam~~ in futura, ~~non jam~~ tantummodo finis attingetur. Vita praesens ad futuram laborat; regula est his in terris bene vivere; spes nobis affulget fore, ut, si bene vixerimus, beate olim ~~et~~ coram numine vivamus. Sic nos docuit Christi doctrina moralis sic nos verae et sanae philosophiae disciplina, quae in praesenti vita, et experimenti laborem, et certaminis aerumnas, et praeliorum pericula constituit, in futura autem, et victoris coronam, et debitum ~~virtuti~~ iis praemium qui bene, non qui jucunde vixerint. Dividendam igitur utramque et bene et beate vivendi quaestionem, sicut divisa est, hac in ~~terris~~ mortali conditione censemus; quam in unam redegerunt antiqui, ita ut ~~hoc~~ simul et una ~~idem tractandum~~ ~~idemque decernendum resolutum crederent~~, ~~quum id~~ et tractarent, et ~~resolverent~~ decernerent quid ~~sit~~ esset summum bonum, quae ~~sit~~ ~~beatitudo~~. ~~Necesse est igitur~~ Quum autem ~~non~~ utrumque in terris non convenire constet, fit ut antiquorum philosophorum plerique alterutrum ~~sibi suspexerint~~ eligant, quippe